

KARLOVA UNIVERZITA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
STUDIUM HUMANITNÍ VZDĚLANOSTI

Ondřej Štimpl

*Proměny konceptualizací bitvy na Bílé hoře v soudobé české
historiografii*

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. et Mgr. Petr Wohlmuth

Praha 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem na studii pracoval samostatně. Všechny použité literární prameny byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání stejného nebo jiného titulu. Toto prohlášení a souhlas budou signovány vlastnoručním podpisem.

V Praze, 23.12. 2019

Ondřej Štípl

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé práce Mgr. et Mgr. Petru Wohlmuthovi za to, že mě s profesionální trpělivostí důsledně provedl úskalím procesu tvorby mé bakalářské práce.

Abstrakt

Práce přistoupí komparativní metodou k analýze proměny soudobých konceptualizací bitvy na Bílé hoře v českých historiografických textech. Bude zkoumat posuny v metodě chápání této události od konzervativních šablon směrem k novým inspiracím, přicházejícím zejména z oblasti kulturních dějin. Jako primární komparativní materiál bude použita studie Oliviera Chalina Bílá hora.

English Abstrakt

This BA thesis will analyse in comparative manner the ongoing transformation of contemporary concepts of Battle of White Mountain within Czech historiography. This text will research a strukture of change of methods of understanding this event, departing from traditional conservative clichés towards new inspirations, coming mainly from area of cultural **history**. **The Olivier Chaline study Bílá Hora will be taken as a primary comparative material.**

Obsah

Prohlášení.....	2
Poděkování.....	3
Abstrakt.....	4
English Abstrakt.....	5
Obsah	6
Úvod.....	7
Kapitola první: CHALINOVA VÝZVA	8
Domácí autoři a jejich pohled.....	9
Vývoj historiografie války	14
Konzervativní pojetí dějin války.....	14
Sociálně-historické pojetí dějin války.....	15
New Military History, dějiny každodennosti	15
Kulturní vojenské dějiny.....	16
Kapitola druhá: MILITÁRNÍ MECHANIKA.....	19
Pěchota.....	20
Kavalérie.....	21
Dělostřelectvo.....	22
Charles Carlton	23
Chaline, jeho pojetí militární mechaniky versus dílo českých historiků.....	24
Kapitola třetí: PROBLÉMATIKA PODNIKATELSKÉHO VOJENSKÉHO FENOMÉNU	32
Cesta k soukromému válečnictví	32
Alternativa k vojenskému podnikatelskému fenoménu	36
Finanční limity.....	38
Nemoci	40
Velitel nebo spíše vojenský manager?	41
České vojsko nebo spíše vojenský konglomerát?	42
Kapitola čtvrtá: NÁBOŽENSKÝ SMYSL BITVY.....	46
Závěr	55
Seznam použité literatury:	57

Úvod

Bakalářskou práci na téma *Proměny konceptualizací bitvy na Bílé hoře v soudobé české historiografii* jsem si zvolil po konzultaci s vedoucím této bakalářské práce, Mgr. et Mgr. Petrem Wohlmuthem. Mojí motivací pro výběr tématu bylo, že mi národní historie byla vždy blízká, a když jsem v prvním semestru studia začal navštěvovat přednášky Mgr. et Mgr. Petra Wohlmutha, vzbudily ve mně značný zájem konkrétně o raně moderní vojenství a obecné okolnosti, jimiž pokrok ve vojenství změnil běžný život lidí. Ve své studii jsem popisoval vývoj české historiografie, která se zabývá bitvou na Bílé hoře. Postupoval jsem od konzervativních teorií směrem k modernějšímu pojetí, které přichází v rámci kulturních dějin války. Hlavním materiálem využitým ku komparaci s díly českých autorů se stala monografie francouzského autora Oliviera Chalineho *Bílá hora*¹, která je poměrně novodobým počinem. Pomocí komparativní metody jsem se pokusil odpovědět na otázku, zda česká produkce v několika mnou zvolených kategoriích za Chalinovou monografií zaostává či naopak. Chalinova monografie o Bílé hoře může být považována za nový přelomový etalon kvality ve zpracování problematiky této události.

---

¹ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013.

Kapitola první: CHALINOVA VÝZVA

Olivier Chaline

Olivier Chaline je francouzský historik, který je uznávaným odborníkem na české a francouzské dějiny. Pro pochopení díla Oliviera Chalina a eliminaci rizika dezinterpretace jeho tvorby je důležité se hlouběji seznámit s jeho odborným působením. Abychom rozklíčovali příčiny Chalinova zájmu o české dějiny, musíme se vrátit zpět v čase k osobě Victora-Luciena Tapiého, Chalinova předchůdce, kterého vyslali jako stážistu na Karlovu univerzitu, aby se na místě samém naučil českému jazyku a poté se stal kvalifikovaným odborníkem na české dějiny. Tapié se výborně česky skutečně naučil, což mu napomohlo k tomu, aby se seznámil s českou historiografií takzvaně z první ruky. Cílevědomě se snažil oprostít od tradičních soudů nacionalistické a politicky angažované historiografie 19. století. Hledal rozdíly a společné znaky předrevoluční Francie a habsburské monarchie. Na řadu z jeho prací právě Chaline navázal a rozvinul je. Druhou osobou, bez které bychom nedokázali Chalinovu práci beze zbytku pochopit, je profesor Jean Bérenger. Tento učenec měl profesionální úctu k pramenům, které se snažil co nejšetrněji interpretovat. Bérenger přinesl do francouzského bádání o habsburské monarchii raného novověku něco, co doposud stálo na samém okraji zájmu: vojenské dějiny. Poslední tři dekády přinesly i v této oblasti tak výrazný posun, že dnes představují dějiny válek jeden z neodmyslitelných směrů současné francouzské historiografie středověku a raného novověku. Berengér se snažil rozšifrovat problematiku financí, která je úzce spojena s vedením armády. Úvahy historika o tématu financování armády ho přivedly k válce samotné. Berengér navázal také na diskuze o „vojenské revoluci“. Badatelé v tomto ohledu nechápou válku jako sled bojů a udatných počinů, ale posuzují ji s ohledem na praktické finanční a organizační stránky. Inovace ve výzbroji a strategii přitom nejdou stranou.

Po odchodu Berengéra do výslužby nastoupil Olivier Chaline na Pařížskou univerzitu v Sorbonně, na uvolněnou pozici profesora dějin raně novověké střední Evropy. Chaline se tedy stal přirozeným pokračovatelem v tradici obou velkých předchůdců. Hlásí se k jejich intelektuálnímu dědictví, ale též k četbě inspirativního Roberta Johna Westona Evanse. V oblasti vojenských dějin se opírá především o metodologické podněty autorů Johna Keegana nebo Victora Davida Hansona. To, co Chalina odlišuje od ostatních a prostupuje celým jeho dílem, je důsledná pozornost, kterou věnuje konkrétním podrobnostem, které ovlivňují prožívání a jednání aktérů. *"Pochopit fungování válečného korábu předpokládá*

podle Chalina zkoumat také přesná gesta námořníků, zkusit se vcítit do tísně, jež sevře i drsná chlapiska při rozpoutání bitvy, a představit si kouř děl nabitých černým střelným prachem, který nezachytily ani pečlivé dobové obrazy."² U Chalina považuji za nejpřínosnější jádra, která budu komparativně analyzovat společně s díly ostatních autorů. S pomocí Chalinovy knihy se budu snažit zjistit, zda opravdu přichází s něčím novým, revolučním, co v české historiografii chybí.

Domácí autoři a jejich pohled

Josef Pekař

Prvním z autorů, kterého jsem si vybral ke komparaci, je historik Josef Pekař. J.Pekaře jsem si vybral, jelikož patří k uznávaným prvorepublikovým historikům, ale i z toho důvodu, že jeho práce patří k nejvýznamnějším podnětům k debatě o problému Bílé hory. Josef Pekař studoval na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy, kde potkal pro svůj budoucí styl historické práce velice důležitou postavu. Touto osobou byl Jaroslav Goll³, který za dob Pekařova studia společně s historikem Antonínem Rezkem stál v čele pražské univerzity.⁴ S Gollem se mění pohled na utváření a organizaci české historiografické vědy. „S Gollovým vystoupením se ukončila etapa, během níž bylo považováno za samozřejmé, že české dějepisectví bude české jazykem i námětem svých studií. Teprve do rámce objektivně poznaného evropského dějinného vývoje zasazoval Goll postupně líčení a výklady problémů české historie. V Gollových raných pracích začal tak proces, který byl dovršen na samém konci století: překonání izolace českých dějin od evropského vývoje.“⁵

---

² NEJEDLÝ, Martin, Předmluva. In: CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 31s.

³ Jaroslav Goll (1846-1915), významný český historik, medievalista a vlivný pedagog.

⁴ Antonín Rezek (1853-1909), český historik, který se specializoval na dějiny raného novověku a historii náboženských hnutí, od roku 1900 až 1903 zastával pozici ministra rakouské vlády pro české záležitosti.

⁵ KUTNAR František a MAREK Jaroslav, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. Praha: Lidové noviny, 1997, 390 s.

V tomto duchu se nese i Pekařův pohled na historiografii. Goll důrazně vybízel studenty, aby rozšířili své vzdělávání studiem v ostatních zemích Evropy. Mnoho jeho studentů tedy navštívilo univerzity v zahraničí. To je případ i samotného Pekaře, který pod vlivem svého pedagoga cestoval po celý život, nejhojněji pak navštěvoval německé a francouzské univerzity, což mělo zásadní vliv na jeho historiografickou metodu. Pekař se s Gollem sblížili i v osobním životě, což vedlo k oboustranně obsáhlé korespondenci. Goll měl také významnou zásluhu na Pekařově vzestupné akademické kariéře. Pekař začal svoji akademickou dráhu, obdobně jako Goll, ve směru pozitivistickém, ale postupně změnil názor. Došel k poznání, že našemu pohledu jsou dostupné pouze povrchové fenomény. Časem byl nucen uznat teorii, že vývoj historie je závislý na hlubokých dějinných silách.

Pekařova historicky-poznávací metoda spočívala v přesvědčení, že předmětem moderního dějepisceví nesmí být pouze politická či jiná osobnost vytržená z dobového kontextu, ale kontext sám nahlížený z mnoha stran. Zkoumaný objekt musí být chápán objektivně, ze samé jeho podstaty, a historik je nucen vyhnout se subjektivním názorům na konkrétní situaci v minulosti. Tímto se jasně vymezoval vůči Masarykovi a skupině realistů, kteří pravdu nehledali, ale snažili se ji vytvořit.

Dle Pekaře by historie měla být vědecká, avšak přínos historika má rovněž spočívat v empatickém pohledu na historické období. Pekař historii nepovažoval za přísně exaktní vědu, jako je fyzika nebo matematika. Historie nahlíží na život konkrétních lidí, tudíž historik nemůže zůstat emočně nezaujatým pozorovatelem, k minulosti je zapotřebí vždy zaujmout adekvátní postoj. Pekař se vcitíuje do myšlení doby a snaží se nahlížet na problémy stejným způsobem jako lidé v minulosti. Právě tímto přístupem Pekař obohatil soudobou tuzemskou historiografii, čímž se přiblížila k francouzské škole Annales, ve které v této době probíhala revoluce v historiografii. Pekařova metoda tedy vycházela z učení francouzské dějepisné školy Annales, která vznikala ve 30. letech dvacátého století. Tam můžeme dohledat významný zdroj nových myšlenek, které díky Pekařovi obohatily českou historickou vědu.⁶

Samotná kniha, kterou bych zde v rámci mnou zvoleného tématu chtěl interpretovat, se nazývá *Bílá hora: Její příčiny a následky*, která vyšla v roce 1921.⁷ Dílo bylo chápáno jako apoteóza osvobození se z nadvlády Habsburků po téměř tři sta letech od

---

⁶ HANZAL, Josef. *Pekař: Život a dílo*. Praha: Karolinum, 2002, 188 s.

⁷ PEKAŘ, Josef. *Bílá Hora: Její příčiny a následky*. Praha: Vesmír, 1921.

Bílé hory. Ústřední myšlenkou knihy je, že výsledek husitských válek fakticky vedl k Bílé hoře, což ale nebylo nutným důsledkem událostí dvě stě let před bělohorskou bitvou. Vlivem luteránství byla podle Pekaře česká společnost znatelně poněmčena, a povstání tedy vedli etničtí Němci. Z jeho dedukcí vyplývá, že by musela defenestrace vyburcovat celý národ, jestliže měla akce dospět k úspěchu. Vůdci povstání měli však spíše oportunistické smýšlení a jejich zájem o celkové vítězství nebyl dostatečný. Celá kniha je prostoupena dvěma paralelami: za prvé, že vůdci povstání, jakožto nositelé toho, co Pekař označuje za „germánskou kulturu“, nedokázali vyvolat dostatečný bojový duch, který byl Čechům dán z dob husitských v dědictví. Zde tkví příčina porážky. Druhou paralelou je, že český národ byl podřízen románské katolické kultuře, která měla zásadní vliv na formování národa do budoucna. Podle jeho textu jediný klad celé události spočívá v tom, že došlo k obrození českého nacionalismu.

František Kavka

František Kavka byl významným českým historikem, který za sebou zanechal významné dílo o českých dějinách, zejména z období 13. a 14. století. Působil na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy od roku 1953 až do roku 1992, s přestávkou mezi lety 1970-1990, jako profesor starších českých dějin. Napsal řadu významných vědeckých a vědecko-populárních prací z hospodářských i politických dějin 16. století. Od šedesátých let se badatelsky zaměřil na počátky pražské univerzity a osobnosti z rodu Lucemburků – Karla IV. a Zikmunda. Z důvodu zákazu publikování byly některé jeho knihy vydány až po roce 1989, mnohé však vyšly v exilu už dříve. Ačkoli pro Kavku nebylo hlavním polem badatelské činnosti 17. století, přesto v roce 1962 vydal knihu *Bílá hora a české dějiny*.⁸

Kavkova kniha je první monografií o Bílé hoře od roku 1921.⁹ Kniha *Bílá hora a české dějiny* vyšla v době, kdy česká historiografie procházela významnou proměnou. Tato kniha už nepatří do období stalinistického marxismu, kdy byly všechny publikace psány ve formě agitační kampaně proti kapitalismu a marxistická ideologie musela být jasně zřetelná. Rozhodně se však nedá říci, že byla kniha napsána v době, kdy by nepanovala obezřetná cenzura. Monografie vznikla pro potřeby veřejnosti jako populárně-vědecké

---

⁸ KAVKA, František. *Bílá hora a české dějiny*. Praha: Garamond, 2003.

⁹ KAVKA, František. *Bílá hora a české dějiny*. Praha: Garamond, 2003, 7s.

dílo. Téma bylo Kavkovi nabídnuto Státním nakladatelstvím, což ve značné míře napovídá, že bude prostoupeno marxistickou ideologií. Autor byl nucen přistoupit, měla-li kniha vůbec vyjít, k některým ideologickým úpravám, z nichž lze úlitbu komunistické propagandě znatelně rozpoznat. Rozhodně však tato publikace není prvoplánová agitka. Autor na jedné straně tvrdošijně opakuje překonané mýty a polopravdy jako například, že došlo „k tragickému neštěstí“, že byly zničeny národní tradice svébytného české kultury a zpátečnická úloha Habsburků zabránila v cestě k vyšším formám dějinného vývoje, přesto všechno je Kavkova kniha zajímavým počinem, kde jsou přehledně popsány vojensko-politické dějiny povstání. Autor se zajímá o hospodářské záležitosti, které byly v této době velice populární. Za hlavní příčinu neúspěchu považuje limitovaný rozsah povstání, které za těchto podmínek bylo předem odsouzeno k nezdaru, a to v důsledku „třídní omezenosti“. Tato úvaha prostupuje celou knihou. F.Kavka se nedokázal vymanit z bludného kruhu, že základní chybou českého povstání byl údajný strach šlechty a měšťanstva z ozbrojení rolnictva a opomenutí vojenského potenciálu lidu.

Dušan Uhlíř

Dalším autorem, jehož dílo budu využívat ve své práci ke komparaci, je historik Dušan Uhlíř. Dušan Uhlíř je historik, který se zabývá především dějinami 17.- 20. století a také dějinami napoleonských válek. V roce 1961 absolvoval studium historie a českého jazyka na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Po studiu od 1963 působil v Historickém ústavu ČASV v Praze. V roce 1967 získal titul PhDr. a v roce 1968 CSc. V roce 1973 nastoupil do Krajského kulturního střediska v Brně, kde pracoval až do roku 1978. Poté rok pracoval v Městském kulturním středisku S. K. Neumanna v Brně. V letech 1979 – 1984 byl ředitelem muzea ve Slavkově u Brna. Poté se stal ředitelem Muzea města Brna, kde působil až do roku 1993. Od roku 1993 dodnes působí na Filozoficko- přírodovědecké fakultě Slezské univerzity v Opavě.

Dušana Uhlíře jsem si vybral z toho důvodu, že jeho kniha *Černý den na Bílé hoře*¹⁰, která vyšla v roce 1998, se svým obsahem asi nejvíce blíží ke kategoriím, které budu v dílech vybraných autorů srovnávat. První, co na Uhlířově knize zaujme, je přímo záplava originálních ilustrací, které jsou pro publikaci charakteristické stejně jako úsporný text. Uhlíř zprvu naznačí politickou situaci, která před vypuknutím třicetileté války

---

¹⁰ UHLÍŘ, Dušan. *Černý den na Bílé hoře: 8. listopad 1620*. Brno: Ave, 1998.

v Evropě panovala. Důkladněji se pak věnuje období v rozmezí let 1618-1620 a nejobširněji se zabývá bitvou samotnou. Tato kniha má největší přínos právě díky analýze vojensko-strategického hlediska. Dušan Uhlíř se tomuto hledisku nevěnuje ve svém díle poprvé, tudíž se lze domnívat, že tento aspekt historiografie je mu blízký. V této knize se zabývá popisem vojenské výbavy, bojovými útvary, funkčností zbraní, taktikou vedení boje atd. V oblasti faktografie nepřichází s ničím revolučním, ale díky podrobné analýze výše zmíněných aspektů nezbytně patří do mého seznamu zdrojů ke komparaci. Tato kniha vznikla v důsledku nedostatku publikací, které by se vědecky zabývaly vojensko-strategickým hlediskem popisované události.

Jan Pavel Kučera

Absolvoval Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy se specializací na filozofii a historii. V letech 1973-1979 pracoval jako odborný asistent Ústavu československých a světových dějin ČSAV. V letech 1979-1989 působil jako knihovník Státní technické knihovny a v letech 1996-1999 byl lektorem a později dramaturgem opery pražského Národního divadla a Státní opery Praha. Od roku 1991 působí na Institutu politologických studií - Fakultě sociálních věd UK, kde přednáší dějiny kultury, dějiny politického myšlení a české dějiny. Přeložil několik knižních titulů a řadu operních libret. Zároveň je autorem nebo spoluautorem několika knih.

Kučerova kniha, která se věnuje české válce a bitvě na Bílé hoře, nese titul *8.11.1620 Bílá Hora: O potracení starobylé slávy české* (2003). Publikace představuje jedno z nejnovějších děl v dějinách historických bádání, jejímž úkolem je odhalení a případné vyvrácení údajných mýtů. Kučerova Bílá hora jednak zřetelně kontrastuje po formální stránce s tvůrčím stylem ostatních historiků, kteří se zabývali Bílou horou, ale i se značnou částí závěrů, které se autor snaží vyvrátit relativizováním daných faktů. Kučera si udržuje k povstání citově neutrální vztah. Publikace je po stránce faktografie shrnutím doposud známých výsledků bádání. Začíná popisem zápletky událostí, které vyvrcholily defenestrací, aby následně došlo k rozuzlení v bitevní vřavě na Bílé hoře. Kučera se ve své knize důkladně věnuje vojensko-strategickému hledisku a průběhu samotné bitvy.

Vývoj historiografie války

Každá věda prochází svébytným vývojem, tudíž nikoho nepřekvapí, že historiografie války se vyvíjí rovněž. V mé komparativní analýze se nacházejí tituly, které jsou typické pro dobu, ve které vyšly. Důležitým bodem mé práce bude stručný popis vývoje historiografie války.

Konzervativní pojetí dějin války

Pro období po druhé světové válce je charakteristické takzvané *konzervativní pojetí dějin války*. V této fázi vývoje historiografie byly války chápány jako klíčové součásti výkonu veřejné moci. Důvodem, proč jsou dějiny lidstva provázeny válkami, byla samostatná existence národních států, jenž měly „státní zájem“ na vedení válečných konfliktů, které poté vedly k posílení či oslabení pozice státu na mezinárodním poli. V historiografických textech, které spadají do tohoto období, je typické, že jednání jsou vedena profesionály, generálními štáby nebo samotnými vojevůdci, kteří takzvané umění války ovládají. Jejich jednání je chápáno jako racionální, kde se tyto generality přísně řídí vojenskými doktrínami a postupy.¹¹ Výklady historiků se zaměřují na diplomatické přípravy a důsledky válek, popisy tažení a rozhodujících bitev, přičemž se odvolávají na univerzálně platné typologie vojenských principů, doktrín a strategií. Tato vyšší logika se stala předmětem bádání při výzkumu válečných konfliktů. Velice typické pro konzervativní pojetí dějiny až do 60. let 20.století byly tradované nacionální někdy až rasové stereotypy. Ve válkách se „*nestřetávali konkrétní historičtí aktéři, ale esencionalizované národní charaktery a rozdílné typy civilizací.*“¹² Pojetí dějin války bylo v této době nanejvýš etnocentrické. Celý tento směr popisuje válečný konflikt ve stylu „umění války“. Tento směr je nejrozšířenější v populárně-naučné próze.¹³

---

¹¹ WOHLMUTH, Petr. *KREV, ČEST A HRŮZA*. Praha 2015. Diplomová práce (Mgr.). Karlova Univerzita, Fakulta Humanitních studií, Katedra obecné antropologie. 42 s.

¹² STORCHOVÁ, Lucie. *Koncepty a dějiny: proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014, 283 s.

¹³ STORCHOVÁ, Lucie. *Koncepty a dějiny: proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014, 309-310 s.

Sociálně-historické pojetí dějin války

Tento názorový obrat v pojetí válečného konfliktu nastal v jednotlivých zemích v různé době. V angloamerickém prostoru nastala změna postoje už od 60. let 20.století a byla spojena s neformálním hnutím *War and Society*. V německé vědě došlo k témuž až o dekádu později. Oba směry vykazují na jedné straně stejné znaky, ale v některých názorech se liší. Hlavní rozdíl je v tom, že anglosaské studie se zaměřují na válku zdola. Tyto studie začaly výrazně ovlivňovat německé a středoevropské vědce až v 80.letech. Sociálně historické pojetí dějin se odlišuje v tom, že se primárně nezajímá o stát, státníky a generály jednající ve státním zájmu, ale o „*společenské a hospodářské podmínky a dopady vedení válečných konfliktů*.“¹⁴ Tato generace se odchytila od konzervativní historie tím, že se začala soustředit na spojení války a společnosti. Předmětem jejich zájmu se stalo sociální složení armád a důstojnických sborů, civilně-vojenské vztahy, dopad války na rasu, třídu nebo pohlaví a obráceně. Tato generace je však často obviňována, že se zajímá o vše kromě toho, jakým způsobem bylo válčeno, jak byly vedeny vojenské kampaně a bitvy.¹⁵ V tomto směru tedy nebyla válka spojována s rozhodováním a genialitou individualit v otázkách taktiky, ale předmětem zájmu se stalo fungování širších sociálních, mocenských a institucionálních mechanismů či ekonomických systémů. Hlavním tématem výkladu tedy už nebyly popisy válečných tažení a bitev, ale analýzy společenských procesů a institucí, které mají co dočinění s válkou. Klasický příklad je výzkum války jako důsledku modernizace nebo industrializace. V německé historiografii byla věnována speciální pozornost systému verbování.

New Military History, dějiny každodennosti

Hlavní proud historické vědy byl pod dominantní vlivem sociálně-historického pojetí dějin až do konce 80. let, kdy začala být tato hegemonie narušována z několika směrů. V angloamerickém prostředí vzniklo na konci 70. let poměrně nesourodé hnutí, které se dnes nazývá *New Military History*, jež věnovalo největší prostor válce zdola, výzkumu

---

¹⁴ STORCHOVÁ, Lucie. *Koncepty a dějiny: proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014, 310 s.

¹⁵ CITINO, Robert M.. *Military Histories Old and New*, 1071 s. In: *The American Historical Review*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

válečné zkušenosti marginalizovaných skupin apod. Toto hnutí se zároveň vymezovalo vůči konzervativnímu pojetí dějin. Hnutí nespojuje jednotný koncept, ale spíše kritická reflexe starších přístupů. Dodnes je nejvíce zmiňovaný John Keegan, který k bádání přistoupil s antropologizujícími náhledy. John Keegan je důležitý i pro moji práci, jelikož poprvé použil pojem „militární mechanika“, kterému se budu věnovat. Tento koncept se věnuje dynamice bojových situací, fungování velení, komunikaci v bitvě nebo například vlivu druhu zbraní na chování vojáka. Keeganovým nejvýznamnějším počinem je kniha *The Face of Battle*¹⁶, která je objevná proto, že se snaží opustit konvenční náhledy a vnímá válku perspektivou přímých aktérů.¹⁷

Kulturní vojenské dějiny

Počátkem 90. let oproti době předešlé přibývá prací, které se věnují dějinám války a armád: většina z nich se s odstupem dvaceti let hlásí ke kulturním dějinám války. V posledních dvou dekáдах vzrostl počet prací s mikrohistorickou perspektivou, které se soustředí na každodennost vojáků a různé formy zkušeností s válečným konfliktem. V tomto ohledu se jeví jako výchozí badatelské trendy 80. let. Dále přibývá prací, které se věnují reprezentaci války, genderu a paměti. Co se týče každodennosti, tak se objevily mnohé studie zabývající se konkrétním průběhem rekrutování, výcviku a fungování armád, zázemí válečných akcí, kontaktem s civilním obyvatelstvem atd. Historici začali také více pracovat s novými typy pramenů, kromě již dříve používaných *oral history*, jde nyní především o egodokumenty a dopisy vojáků, na jejichž podkladu badatelé interpretativně zkoumali zkušenost členů bojového mužstva. Nová témata jsou tedy určena změnou pramenné základny. Z českých autorů bych rád upozornil na knihu Jiřího Hutečky, *Muži proti ohni*¹⁸. Dílo bylo inspirováno soudobými zahraničními bádáními o první světové válce a konceptem *gender history*. Autor potřeboval k objasnění konkrétní situace pouhé tři stěžejní pojmy: motivace, morálka, mužnost. Tyto jsou logicky vzájemně propojeny, neboť svojí významovou jednoznačností vykreslují válečnou zkušenost mužů, a to pomocí

---

¹⁶ KEEGAN, John. *The Face of Battle*. London, 1976.

¹⁷ WOHLMUTH, Petr. *KREV, ČEST A HRŮZA*. Praha 2015. Diplomová práce (Mgr.). Karlova Univerzita, Fakulta Humanitních studií, Katedra obecné antropologie. 48 s.

¹⁸ HUTEČKA, Jiří. *Muži proti ohni*. Nakladatelství Lidové noviny, 2016.

egodokumentů. V posledních letech se objevuje v anglosaské vojenské historii nově diskutované téma, a to je „vojenská revoluce“. Vojenské revoluce se obecně klasifikují jako období, ve kterých došlo k rychlé proměně způsobu vedení boje, jež pak měly značné důsledky v procesu vývoje společenských institucí a forem vlády. Známými autory v tomto ohledu jsou Noel Geoffrey Parker¹⁹, Michael Roberts²⁰ a Jeremy Black²¹, kteří se hlásí k teoretickému konceptu vojenské revoluce. Tito autoři se neshodovali v určení období, ve kterém se měla situace vyvinout směrem k „modernímu vedení boje“. Roberts zasadil tuto revoluci do období třicetileté války. Parker do 16. století, Black do let 1680 – 1720 v důsledku zavedení bajonetu a křesadlové muškety. Pojem „vojenská revoluce“ zahrnuje definici sociální a politické historie, detailní vykreslení války a bitvy.²² Autoři přisuzují militární revoluci značný význam při formování novověkého státu.²³

Z českých autorů se vojenské revoluci věnuje například Vítězslav Prchal, který napsal knihu *Společenstvo hrdinů*.²⁴ Dílo zachycuje vývoj šlechtického stavu od raného novověku, kdy aristokracie začala pozbývat svého privilegovaného středověkého postavení. Do této doby šlechta čerpala svoji výjimečnost v boji za území, Boha a panovníka. V nově nastalé situaci vojenské revoluce se však objevily výzvy, kterým aristokracie musela nečekaně čelit. Aktuální pojetí válek a nástup profesionálních armád značně zaskočilo aristokracii tím, že ji zbavilo válečného monopolu a sama musela začít hledat nové, civilní modely do té doby neobvyklé. Hlavním tématem knihy tedy není samotná válka, ale její dominantní potenciál. Je tím myšleno jednání samotných aristokratů, kteří válku dokázali přetavit v mocný propagační prostředek stvrzující jejich tradiční výsady. Dílo se také zabývá skupinou aristokratů, kteří si nezvolili za svůj cíl službu v armádě, přesto dokázali dostát odkazu svých předků - válečníků. Další monografie, která se věnuje tématu a ovlivnila moje smýšlení o dané problematice, je dílo o vojenské revoluci od Petra Wohlmutha, *Bastionové pevnosti a vojenská revoluce*.²⁵

---

¹⁹ Nejzásadnější dílo: PARKER, Geoffrey. *The Military Revolution: Military innovation and the rise of the West 1500-1800*. New York: Cambridge University Press, 1996.

²⁰ Nejzásadnější dílo: ROBERTS, Michael. *Gustavus Adolphus and the Rise of Sweden*. English Universities Press; 1st Edition edition (1973).

²¹ Nejzásadnější dílo: BLACK, Jeremy. *The Rise of the European Powers 1679-1793*. Oxford University Press, 1990

²² CITINO, Robert M. *Military Histories Old and New, 1078-1079 s.* In: *The American Historical Review*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

²³ STORCHOVÁ, Lucie. *Koncepty a dějiny: proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014, 312-316 s.

²⁴ PRCHAL, Vítězslav. *Společenstvo hrdinů*. Nakladatelství Lidové noviny, 2015.

²⁵ WOLHMUTH, Petr. *Bastionové pevnosti a vojenská revoluce*. Fakulta humanitních studií, 2015.

Vojenská revoluce je důležitá pro mojí třetí kapitolu, kde vysvětluji, jak došlo k celkové proměně vojenství.

Kapitola druhá: MILITÁRNÍ MECHANIKA

Militární mechanika je pojem, který primárně použil John Keegan. Než se ale pustím k objasnění, co se vlastně pod tímto souslovím skrývá, tak musím vysvětlit jiný pojem, který s militární mechanikou úzce souvisí. Je to „kultura války“. Vedení kolektivního organizovaného násilí, neboli válek a bitev, vždy podléhá proměnlivé kultuře konkrétní války. Konceptů kultury je velké množství. Já budu na daný pojem nahlížet pomocí antropologické definice Cliffora Geertze, jenž kulturu vnímá jako organický systém symbolů, který si sami lidé vytvořili, a jsou jím proto definováni. Tento soubor je neustále proměnlivý. Kultura války na začátku 17. století byla diametrálně odlišná od válečné kultury v 21. století, proto se také na válku v minulosti nemůžeme dívat stejně jako na války doby moderní. Historickou antropologií války se z českých autorů zabývá například vedoucí mé práce, P. Wohlmuth, ve své knize *Krev, čest a hrůza*²⁶. Dílo usiluje o analýzu dobové kultury války a průběhu jejího vyvrcholení v úsilí o dosažení rakouského dědictví, konkrétně v období boje o nizozemskou pevnost Bergen op Zoom. Autor analyzuje prameny, které nevycházejí z tradičních předloh a přinášejí objevné závěry, že tento mimořádně důležitý boj „*se odvíjel primárně od zásadního nedorozumění mezi útočnickými a obránci ve smyslu kultury války, především otázek cti a s ní spojených legitimních způsobů vedení boje.*“²⁷ Další monografií, která se vojenské antropologii války věnuje, je kniha Ondřeje Vodičky, *Oděni ve cti a železe*.²⁸ Tato dvě díla se sice nevěnují přímo třicetileté válce, ale i tak je vhodné zmínit je, aby nedošlo k omylu, že čeští autoři akceptovali pouze konzervativní pojetí dějin války. Militární mechanika by se dala popsat jako souhrn sociálních, geografických, technologických, politických a dalších faktorů, jež tvoří obsah pojmu vojenství. Keeganova teorie militární mechaniky analyzuje přesah jednotlivých typů zbraní a způsobů vedení boje a války do sociálního jednání jednotlivců. Nejdříve se hodlám podrobněji věnovat páteři všech novodobých armád, a zároveň nejčtetnějšímu prvku válečného molochu, tj. pěchotě. Když bylo území touto jednotkou obsazeno, bylo považováno za dobyté, jak je všeobecně známo. Z toho plyne její prvenství v mé práci.

---

²⁶ WOHLMUTH, Petr. *Krev, čest a hrůza*. Praha: Scriptorium, 2017.

²⁷ WOHLMUTH, Petr. *KREV, ČEST A HRŮZA*. Praha 2015. Diplomová práce (Mgr.). Karlova Univerzita, Fakulta Humanitních studií, Katedra obecné antropologie. 3 s.

²⁸ VODIČKA, Ondřej. *Oděni ve cti a železe*. Praha: Fakulta humanitních studií, 2018.

Pěchota

Pěchota byla počátkem třicetileté války zastoupena hojněji než jezdecko. V průběhu třicetileté války však jízdnicích regimentů přibývalo. Pěchotu tvořily regimenty neboli pluky, které byly různě početné i při plném stavu. V ideálním stavu čítaly 3000 mužů, ale někdy třeba jen 1000. Střelců s ručními zbraněmi bylo v regimentu více než pikenýrů. Regiment se skládal z kompanií, kterých bylo 10 a v ideální případě měla mít zhruba 300 mužů. Z důsledků úmrtí vojáků však tyto kompanie měly převážně nižší početní stav vojáků.

Na počátku 17. století byla pěchota složena jak z pikenýrů, tak ze střelců. Pikenýři měli za úkol bránit střelce, kteří by se v boji zblízka nedokázali efektivně bránit. Střelci byli nedostatečně vyzbrojeni a nemuseli by v boji muž proti muži obstát, pokud by nebyli pikenýry chráněni. V polovině 16. století došlo ve španělském prostředí k inovaci pěchoty. Byl zde zaveden první standardní typ jednotky polního vojska, takzvané *tercios*. *Tercios* byly ve standardním početním stavu třítisícové jednotky, které byly nakombinované. Tyto jednotky byly ideologicky vycvičeny pomocí reconquisty a protireformace. Byly velice profesionálního ražení. Změna byla také v tom, že se zvýšil počet střelců proti pikenýrům. Na začátku 16. století bylo třikrát více pikenýrů než střelců, ale na konci už byly jejich počty vyrovnané. *Tercios* měla tvar čtverce, uprostřed něhož stáli pikenýři a manžety neboli menší útvary, které měly místo na okrajích formace. Byly tvořeny vojáky s mušketami nebo arkebuzami.

Dalšími významnými inovátory byli tři aristokraté z rodu Nasavských – Mořic, Vilém Ludvík a Johan. První z modernizací dosavadního stylu boje byla metoda kolektivního vedení palby z ručních zbraní, zvané v českém úzu kontrmarš. Tato změna spočívala v tom, že šest nebo dvanáct řad stálo za sebou, po výstřelu se první řady obrátily vzad a odešly za řadu poslední. Než znovu přišla jejich role, měly přebito. Tato inovace byla revoluční v tom, že umožňovala nepřetržité vedení palby. Kvůli tomu pikenýři pozbývali svojí funkce a jejich počet se snižoval.²⁹

Aby mohla tato taktika fungovat, bylo zapotřebí značné profesionality a vysoké disciplíny vojáků. Došlo k vytvoření prvních výcvikových manuálů³⁰, ve kterých byl

---

²⁹ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 183 s.

³⁰ WALLHAUSEN, Johan Jacobi. *L'art militaire pour l'infanterie*, Franeker, 1615. In: CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 181 s.

popsán způsob, jak měli být vojáci cvičeni. Tento manuál se stal celoevropsky uznávaný a obsahoval popisy pohybů, které musely být striktně dodržovány. Dalším změnou oproti španělské formaci bylo, že Nasavští upustili od masivního čtvercového bloku vojáků a místo toho utvořili menší prapory v obdelníkové mobilnější formaci, které obsahovaly maximálně 550 mužů. Tyto menší jednotky byly v bitvě flexibilnější. S dalším zlepšením přišel švédský král Gustav Adolf ve 20. letech 17. století, a to na základě výsledků analýzy boje se silami polsko-litevského soustátí. Jeho taktická inovace nebyla na Bílé hoře využívána, proto ji zde popisovat nebudu.

Kavalérie

Zvýšená účinnost pěchoty měla za následek, že došlo k úpadku těžké jízdy, jelikož její finančně náročná výstroj a výzbroj neodpovídala efektivitě v bojové akci. Vznikaly tedy nové jednotky s lehčí a levnější výzbrojí. Doba udatných feudálů v nablýskané zbroji byla u konce. Hlavní mobilní jednotkou byl nyní kyrysník, jehož jméno je odvozeno od zbroje zvané kyrys. Kyrysník byl kryt od hlavy až ke kolenům a měl chráněné paže i ruce. Na hrudi měl tzv. kyrys, který měl jezdce chránit před ranami z mušket a pistolí. Nohy byly kryté vysokými botami s ostruhami. Pro kyrysníkova koně bylo velice důležité, aby měl pod kopyty tvrdou a pevnou půdu, jelikož výstroj, která tvořila jeho břemeno, byla těžká. K výzbroji kyrysníka patřil krátký meč a pár pistolí, které fungovaly na principu křesadlového nebo kolečkového zámku, což umožňovalo rychlejší palbu. Nebezpečí, které vznikalo při střelbě s doutňákovým typem zbraně, bylo tedy odstraněno. Nežádoucím jevem byla ovšem vysoká cena zbraně.³¹ Lehkou jízdou byli arkebuzíři, kteří měli pouze kyrys, který jim chránil hrud', a přilbici. Jejich zbraní byla arkebuza vybavená kolečkovým zámkem a dvě pistole.

Jízda na počátku 17. století využívala techniku zvanou *karakola*. Na Bílé hoře byla využívána právě tato technika, a to střelba z ručních zbraní, z pistole a arkebuzy. Taktika spočívala v prudkých obrazech, a připomínala tak výše zmiňovanou střeleckou taktiku. Jedna řada ze svých zbraní vystřelí, potom se rozdělí na dvě poloviny a odjede ve směru napravo a nalevo do zadních pozic, aby za zády svých spolubojovníků opět nabila zbraně. Boj probíhal na velice krátkou vzdálenost (20 metrů). Technika byla velice oblíbená, jelikož tento styl bojové akce umožňoval jezdcům, aby se vyvarovali riskantního,

---

³¹ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 172 s.

nebezpečného a frustrujícího boje muž proti muži a zároveň dovolil důstojníkům větší kontrolu nad svými vojáky, než kdyby bojovali v těsné blízkosti nepřítele.³² Kavalérie stále měla své využití v boji s nepřátelskou jízdou, mohla překvapit pěchotu útokem z boku, do týla nebo mohla napadnout nepřátelské dělostřelecké baterie.

Dělostřelectvo

Dělostřelectvo bylo nesmírně důležité při obléhání. Bez kvalitního dělostřelectva bylo téměř nemožné bránící se město dobýt. Tento druh dělostřelectva však popisovat nebudu, jelikož se bitvy na Bílé hoře netýká. V roce 1620 ještě nebyly využívány plukovní kanóny, které byly užitečné díky své mobilitě. Dělostřelectvo, které bylo využíváno na Bílé hoře, mělo omezenou pohyblivost. Kde bylo postaveno, tam také po zbytek bitvy zůstalo. Další nevýhodou byla dlouhá doba nabíjení zbraní, mohlo se tedy stát, že děla vystřelila za celou bitvu pouze několikrát. Dělostřelectvo ve skutečnosti sloužilo k tomu, aby vneslo do bitevní vřavy zmatek, aby se tak rozpadly sevřené kompaktní jednotky. Po krátké době se dělostřelectvo zpravidla odmlčelo, protože se k němu většinou dostaly nepřátelské jednotky.³³

Chalíne se v oblasti vojenských dějin opírá především o metodologické podněty autorů Johna Keegana nebo Victora Davida Hansona. Jeho záměrem je poukázat, jak lze o válkách a bitvách uvažovat z jiného úhlu pohledu. Samozřejmě, nejjednodušší je na bojovou událost pohlížet stylem konzervativního pojetí dějin, ale v poslední době se čím dál víc objevují odlišné teze, které nemají za cíl omílat stále dokola známé faktografické informace a přicházet pouze s minimem nových poznatků. Válka se skutečně dá nazírat směrem zdola. Pro autory, kteří se touto cestu vydají, je to ale nesmírně obtížná meta. Pokud se chceme zabývat 17. stoletím, tak musíme přemýšlet tak, jak uvažovali, co prožívali a jak jednali lidé v konkrétním 17. století. Nesmí se stát, že se budeme snažit používat názorové a hodnotové normy dnešní doby. Nejdůležitějšími prameny pro vytváření takovéto historiografie jsou dobové předměty a svědectví, které ovšem nejsou snadno dostupné.

---

³² CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 176 s.

³³ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 170-171 s.

Charles Carlton

Velmi významnou prací, která navazuje na dědictví Keegana, je kniha Charlese Carltona: *Going to the wars: The Experience of the British Civil Wars, 1638-1651*.³⁴

Tato kniha je dobř, kdy se odehrála bitva na Bílé hoře, nejbližší, a proto bych rád s její pomocí vysvětlil, co je vlastně hlavní myšlenkou „zdola“ psané historie. Dílo se zabývá občanskou válkou na britských ostrovech, která se odehrávala v letech 1638-1651. Záměrem je ukázat čtenáři, jaká byla v této válce zkušenost zúčastněných vojáků i civilistů, kteří ji prožili. Carlton ve své knize čtenáře provází životem a nezáviděníhodným údělem mužů, dobrovolníků, velitelů a jezdců, kteří do války vstoupili či jí byli zasaženi. Popisuje jejich vojenskou výbavu a zbraně, jejich výcvik a taktiku, ještě před tím, než se vrhnou do mnoha různorodých bojových situací. Neopouští je ani po akci v situacích, kdy jsou zranění, uvěznění nebo zabití. Carlton se zabývá všemi třemi královstvími, ale uznává, že nejničivěji následky války postihly Irsko a Skotsko, kde dlouhodobě zakořeněná nenávist vedla ke všem druhům brutalit a zvěrstev. Detailně také informuje o zkušenostech s drancováním. Tyto záležitosti nepopisuje v obecné rovině, ale je mnohem osobnější, uvádí dokonce jména obětí. Také zde byla podrobněji rozebrána role žen, které častokrát stihl hrozný osud. Stručně řečeno zde interpretuje osobní zkušenosti. Tímto způsobem čtenářům literatura autenticky zvěstuje úděsnost této občanské války tak, jak ve skutečnosti nelítostná byla. Strach a zuřivost zbavila podle Carltona aktéry konfliktu veškerého civilizovaného chování a morálky. Prameny, s nimiž pracuje, jsou četné: dopisy, básně, písně, reportáže z dobového tisku. Teprve tyto dokumenty jsou schopny přesvědčivě doložit, o jak krutou válku se jednalo. Není pochyb o tom, že Carltonova práce nám díky zkušenosti reálných lidských bytostí bezesporu přináší nejpřesvědčivější obraz konkrétní podoby války a zkušenosti z ní. Přesně toto české historiografii vojenství až na výjimky chybí: dějiny válek uchopené pohledem zdola. Autoři jako byl Josef Pekař se ve své práci zabývají pouze obecnými příčinami a následky v abstraktní rovině národního zájmu a osudové předurčenosti, které byly s Bílou horou spojeny. Analyzuje, proč bylo povstání neúspěšné a jaké příčiny vedly k neúspěchu bitvy. Pekař se vůbec nezajímá o průběh

---

³⁴ CARLTON, Charles. *Going to the Wars*. New York: Routledge, 1992.

válečného tažení. Celkově se dá říci, že předválečná česká historiografie se vojenské problematice věnovala velmi málo. Předválečná období v české historiografii je charakteristické snahou o identifikaci obecných sociálně-ekonomických příčin a hodnocení následků, méně už zachycení mezinárodních souvislostí. Obsáhlejší monografie, které by se věnovaly vojenství konkrétně, vojenství jako samostatnému tématu, nevnikly.

Chaline, jeho pojetí militární mechaniky versus dílo českých historiků

Poválečná produkce se kromě dalšího věnovala studiu politických událostí, čili nevojenským záležitostem. Česká „marxistická“ historiografie se spíše zaměřovala na málo probádané ekonomické otázky, které nebyly v době meziválečné dostatečně akcentovány. Stále platilo, že většina publikovaných monografií a odborných článků z domácího prostředí se zabývala otázkami vojenství pouze okrajově nebo vůbec. Armáda byla velkými koncepcemi dějin brána jako nástroj moci válčících monarchií. Taková armáda byla představována pouze jako anonymní rozvraceč míru. Pohlíželo se na ni jako na spouštěč ekonomickém rozvratu a následných neblahých změn způsobených strádáním a destrukcí. Starší poválečná historiografie se ve většině případů omezila na stručnou analýzu válečných tažení a poskrovnu zmínila alespoň základní informace o výzbroji nebo vojenské taktice. Co se týče vnímání dané situace samotnými vojáky? Pohlíželo se na ně pouze jako na anonymní masové původce apokalyptických hrůz a lidského neštěstí. Kdo tihle vojáci byli? Jak se chovali? Jak se do armády dostali? Jak žili, když nebojovali? Jak byly armády udržovány a financovány? Jak vojáci prožívali bitvu? Tyto a mnohé další otázky zůstávaly dlouhou dobu nezodpovězené. Moderní česká historiografie se navíc těmto tématům věnuje pouze zřídka.

Rozhodně nejkvalitněji zpracovaná publikace, která se věnuje těmto záležitostem, a je tudíž vhodným zdrojem studia, je kniha Oliviera Chalina *Bílá hora* (Praha: Karolinum, 2013). Po mém seznámení s jeho prací, jsem byl inspirován myšlenkami, kterými obohatil pohled na naši národní historii v klíčových momentech. Na stránkách díla je v duchu studia militární mechaniky kvalitně analyzována výzbroj jednotlivých typů jednotek, jejich manipulace se zbraněmi a taktika, kterou vojáci používali v bitvách této doby. Chaline však podává i popis jednotlivých pohybů jednotek, aby čtenáři přiblížil poměrně složité vojenské operace, které vojáci museli absolvovat. Přibližuje, jak namáhavé bylo např. pouhé zacházení s píkou. Tím se dostává k otázce fyzické zátěže, která je často opomíjena,

ale na průběh bitvy měla zcela jednoznačný vliv. K tomu se pojí další otázky. Jak dlouho mohli vojáci v bitvě vydržet do úplného fyzického vyčerpání? Chaline analyzuje, že v hustém čtverhranu jednotek, které postupovaly vstříc k úpatí Bílé hory, nebylo nic vidět, a tak kráčeli vpodstatě do neznáma. Postup nemohl probíhat v běhu, jelikož tíha mušket, manévrování s píkou a váha celé výzbroje znemožňovaly pouhý poklus, natožpak běh.³⁵

V další části publikace analyzuje, jak taková bitva mohla vypadat z hlediska účastníků akce. Zahajení bitvy začíná palbou dělostřelectva, které dokáže změnit bitevní pole během krátkého okamžiku. Děla se nacházejí nejméně sto metrů od první linie, což znemožňuje vojákům přesně mířit. Nejdůležitější funkcí děl je v tomto případě vyvolání zmatku a paniky, jelikož zvuk výstřelů, svištění a nepředvídatelný cíl dopadu koulí postačí k tomu, aby byl přírodní terén pod Bílou horou zdevastovaný. Úkolem dělostřelectva bylo docílit, aby došlo ke zmatku a rozkladu sevřených kompaktních jednotek. Pomalé přebíjení a omezená manipulovatelnost nedovolovaly plné využití děl.³⁶ Děla měla tedy spíš psychologický než praktický efekt. Samozřejmě mohlo dojít k přesným zásahům, ale v poměru k vypáleným ranám nemohla děla způsobit příliš vysoké ztráty.

„Zážitek boje se skládá z řady neslýchaných agresivních útoků na tělo, na jeho schopnost vnímat i na jeho celistvost. Vjemy dospívají do určitého bodu, kdy jsou už smysly zcela nasyceny. Zvuky jsou ve zprávách o bitvě zmiňovány pouze zřídka, ovšem s výjimkou těch prvních, dunění děl na počátku boje. Je pravda, že v zápalu bojových akcí má každý jiné starosti než vnímání zvukové a vizuální formy události. A přesto, jak později poznamenal Raimondo Montecuccoli³⁷, jenž spojoval děsivý rachot bitvy, který starověcí lidé připisovali bohu Panovi, s panickým strachem, jsou sluch a zrak dva smysly, jimiž právě proniká do člověka strach.“³⁸

Důležitým faktorem bitvy, kterému se Chaline věnuje, jsou vjemy přijímané smysly. To, co na začátku bitvy vojáci vnímají jako první, je válečný pokřik, který má takovou sílu, že dokáže vojáka vytrhnout z emocí strachu, hrůzy, děsu a má mu umožnit

---

³⁵ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 169-170 s.

³⁶ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 170-171 s.

³⁷ Hrabě Raimondo Montecuccoli (1609- 1680) byl italský profesionální voják, který sloužil habsburské monarchii. Byl úzce spojen s vývojem lineární taktiky pěchoty po roce 1648.

³⁸ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 193 s.

usebrat všechny své síly, aby se z armády stala bojeschopná skupina, nikoli masa vyděšených jedinců.³⁹

Hluk, jenž bitvu provází, je rozdělen do několika fází, které se v průběhu vyvíjejí. Na počátku bitvy lze slyšet burácení způsobené odpalováním děl, řehláním koní a zvuky trubek. Pro jednotky, které se ještě přímo neúčastní boje, jsou tyto zvuky varováním. Když je potřeba přejít do útoku, velice důležitou roli hraje hudba, která udržuje v útvaru pořádek. Všemožné zvuky přivádějí vojáky do stavu mysli, který bychom mohli popsat slovem „extáze“. Trubky byly využívány k předávání rozkazů, jelikož pouze jejich hlasité troubení dokázalo přehlušit lomoz bitvy. V bitvě se mísilo tolik zvuků, že při plném nasazení nastávalo, že sluch vojáků přestával zachycovat zvuky, které vydávaly pokyny. Rozkazy během bitvy byly rozesílány ve formě tzv. štafety, kdy každý voják křičel pokyny na svého bezprostředního souseda, neboť signály troubení nebyly vždy zcela jasně rozpoznány. Různé zvuky v bitvě nabývaly smyslu a jiné byly úplně znehodnoceny. Zvuky měly rozličné trvání, intenzitu a původ, což bylo zdrojem informací. Velitelé tak mohli interpretovat, co mají jednotlivé zvuky znamenat.⁴⁰

Stejně jako s přemírou sluchových vjemů, je to i se zrakem. V určité vzdálenosti od konfliktu bylo možno už od prvních výstřelů vidět nejprve menší obláčky kouře a potom značně husté mraky dýmu, které byly neprůhledné. Vstoupit do šarvátky znamenalo vstoupit do nepřehledného zmatku. V období kolem 8. listopadu bylo sucho a bezvětří, takže se vojáci v boji dusili dýmem a prachem, který se zvedal od kopyt koní a nohou vojáků. V husté tercii většina vojáků příliš dobře nevěděla, kde se nachází, ani kdo jsou muži kolem nich. Pokud vojáci pronikli do útvaru nepřítele, tak se jejich orientace stávala ještě o poznání složitější. Pro jezdce bylo jednodušší octnout se mimo svoji jednotku. Jeho výzbroj mu napomáhala v tom, aby se lépe zorientoval. Nešťastný obrat, vysoká anebo nízká rychlost, zranění, to všechno jsou faktory, které mohly ovlivnit, že se jezdec ocitl v neznámém prostředí, které mohl považovat za nepřátelské. Výhoda jezdce oproti pěšákovi byla v tom, že se dostal k nepříteli na krátkou vzdálenost, prohlédl si jeho tvář, poté na něj vypálil a rychle zmizel v dýmu. Postavení jezdce a pěšáka v bitevním poli je dosti odlišný. Jezdec nebyl tlačěn masou vojáků, jeho způsob zabíjení byl odlišný v tom, že přijel, vystřelil a odcválal, aniž by viděl, zda jeho cíl opravdu padl. Pikenýr musel probodnout svého nepřítele, který se poté svalil vedle něho na zem. K tomuto úkonu musel vynaložit značnou fyzickou námahu. Když se navíc jezdec proháněl po bitevním poli, tak nemusel

---

³⁹ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 185 s.

⁴⁰ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 193-194 s.

mít obavu, že zakopne o raněného nebo mrtvolu, jelikož pod sebou měl jistotu svého silného koně.⁴¹

Čich byl dalším smyslem, který v boji pomáhal v orientaci. Vojsko vždy velmi zapáchalo, zejména když několik dní strávilo pochodem. Ale i tímto smyslem se dá vnímat bitva a mysl vybičovat k již popisované extázi. Pot vyznačuje intenzitu svalové námahy, kterou vyžaduje jak výstup na Bílou horu, tak manipulace se zbraněmi. K tomu se druží trvalý zápach střelného prachu, který připomínal zkažená vejce, hořící doutnáky a kůže. Další odér musel vydávat alkohol, díky kterému se vojáci udržovali při síle, dále pak výkaly a zvratky, o kterých se z falešného jemnocitu až do 2. poloviny 20. století nehovoří, jelikož nejsou hodny udatných válečníků. Vše přebíjející zápach je ovšem vyvolaný tělesnými zraněními. Vstoupit tak do jícnu pekla bitvy v 17. století znamená vystavit svůj čich pachům prolité krve, rozpáraných vnitřností a střelného prachu.⁴²

Předchozí výklad by se tak dal na závěr shrnout těmito slovy : existuje jasná spojitost mezi různými smyslovými vjemy a následným rozvažováním, prožíváním a chováním účastníků bojové akce. Tyto konkrétní vjemy dokáží do značné míry ovlivnit emoce a bojové nasazení vojáků.

Dalším důležitým aspektem jsou zranění, kterými jsou vojáci ohroženi. Zranění způsobená děly jsou často smrtelná. Masivní koule z kovu neletí sice příliš vysokou rychlostí, ale postačí k tomu, aby vojákům ve velké míře uškodily. Když koule dopadají na zem, tak zvíří množství hlíny, prachu nebo bláta. Pokud po nárazu na zem vyskočí, mohou ohrozit celé okolí. Stlačený vzduch, který je důsledkem výstřelu, vytváří přetlak, který může uvést vojáka do stavu bezvědomí nebo spustit krvácení z důvodu prasknutí cévy. Když koule zasáhne vojáka přímo, tak dokáže utrhnout hlavu, údy či roztrhat trup. Vojákům ve větších útvarech hrozí, že je zasáhne kus výstroje nebo těl spolubojovníků. Často se stávalo, že se dělostřelectvo obrátilo palbou do vlastních řad. Vojáci nemohli nijak reagovat, mohli jen čekat, jestli další salva nedopadne nešťastnou náhodou právě na jejich pozice. Častěji však byla zranění způsobená mušketami nebo arkebuzami.

Mušketýr měl 40-50 procentní šanci, že na 100 metrů zasáhne cíl. Kulky, které byly vypáleny, neletěly závratnou rychlostí, a také proto nevycházely z těla raněných ven, nýbrž zůstaly uvnitř spolu s útržky šatů. Když vojáka zasáhla kulka, která vážila okolo 40 gramů,

---

⁴¹ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 195 s.

⁴² CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 195- 196 s.

síla jejího nárazu přesahovala 250kg. Pokud kulky přilétaly v salvě, účinkovaly jako olovená zeď, která dokázala porazit celou řadu. Jestliže byly zasaženy části těla jako hlava, hýždě nebo hrudník, voják neměl skoro žádnou šanci na přežití. Při zásahu do končetin byla šance přežít, pokud ovšem přišlo potřebné ošetření včas.⁴³

Aby Chaline pochopil, jakými účinky dobové zbraně na tělo působily, prostudoval spisy francouzského královského chirurga. Tímto chirurgem byl Ambroise Paré, který podává svědectví o zraněních z bitvy u Moncontouru z roku 1569. Zde se udává, že střelná zranění jsou doprovázena „*pohmožděninami, roztržením tkáněmi, horečkami a nádory*.“⁴⁴ Dokud bitva neskončila, nebylo pravděpodobné, že se o zraněné kdokoli postará. Vojáci v těchto dobách nedisponovali balíčkem první pomoci...

Tyto náhledy české historiografii prozatím chybí. Není tu žádný autor, který by se důsledně zabýval prožíváním vojáků v boji. Chaline se bitvou zabývá analyticky, kategorizuje jevy a tím dosahuje přehlednosti ve svých interpretacích události. Všechny průvodní okolnosti posléze podrobně rozebírá z hlediska jeho pojetí militární mechaniky. Tyto kategorie jsou integrální součástí jeho snahy porozumět bitvě, jejímu průběhu a historickému významu. Chalineho hlavní devízou je, že jest polygotem, a tudíž nemá jazykový problém při studiu dobových materiálů, které jsou pro kulturní vojenské dějiny významným zdrojem poznání. Této ideji se nejvíce blíží pojetí Dušana Uhlíře v knize *Černý den na Bílé hoře. 8. listopad 1620*⁴⁵. Kniha se značnou měrou věnuje právě otázce vojenství. Velice podrobně rozebírá typy vojáků, jejich výzbroj a vojenskou taktiku. Text publikace je důkladně doplněn ilustracemi, které znázorňují vojáky ve zbroji, dobové zbraně a bojové strategie, které se v této době nejčastěji využívaly. Detailně zde také rozebírá celou bitvu, uvádí dokonce všechny pluky, které se na Bílé hoře střetly. Text je doplněn přehlednou mapou výchozích pozic obou armád, ale i mapou, na které je naznačeno, jakým směrem jednotlivé pluky postupovaly po zahájení i v okamžiku ukončení bitvy.

Uhlíř vyzdvihuje prostorové umístění stavovského vojska, které se před bitvou jevilo jako optimální, jelikož spojená císařsko-ligistocká armáda musela vystoupat z nevýhodné polohy v údolí. Za zásadní moment, který ovlivnil tragický výsledek bitvy, považuje český autor nevyužitou strategickou a početní výhodu v době, kdy se osamocená

---

⁴³ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 196- 197 s.

⁴⁴ PARÉ, Ambroise. *Neufième livre*. 168-172 s. In: CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 198 s.

⁴⁵ UHLÍŘ, Dušan. *Černý den na Bílé hoře: 8. listopad 1620*. Brno: Ave, 1998.

armáda Ligy seřadila pod Bílou horou, přičemž císařská část vojska se v oblasti ještě nenacházela.

Podle Uhlíře tehdy mohla stavovská armáda využít příležitosti a zasadit ránu této části vojska. Tesně před bitvou popisuje neshody ve strategickém plánu mezi velitelem Buquoyem a Maxmiliánem z Lichtenštejna, které se táhly od vstupu Ligy do války. Jelikož byl Buquoy limitován zraněním z Rakovníka, byl jeho vliv na vedení bitvy redukován. Proto bylo dominantním Maxmiliánem rozhodnuto svést bitvu ještě na podzim roku 1620 a nečekat na jaro. V časové prodlevě shledával Maxmilián celou řadu problematických bodů, např. rozpad armády. Situace v křídle spojenců byla neblahá a spory mezi veliteli se odrážely v nevraživosti mezi žoldáky. Také přípravy pozic na bitvu neproběhly bez komplikací, v jejichž důsledku došlo k nevýhodnému terénnímu rozmístění Buguoyových formací. Na druhé straně barikády nastal ve strategii stavovského vojska fatální, rozhodující moment : Kristián z Anhaltu se rozhodl sešikovat armádu podle nizozemské taktiky, která vycházela z principu vysoké disciplíny, motivace a bojové souhry mezi jednotlivými formacemi vojska, momentální situace na straně stavů však této podmínce neodpovídala. V závěru popisu bitvy Uhlíř uvádí příčiny porážky českého tábora. Hlavním důvodem byla nedůsledná snaha o spolupráci ve stavovském velení, dále pak slabá disciplína pluků (především uherského), nevyužití potenciálu všech formací (1 500 uherských jezdců, 1 800 mužů jezdeckého pluku Viléma Výmarského, pěší pluk mladého Anhalta a 200 mužů Fridricha Falckého se do bitvy nezapojili⁴⁶), rozdrobení sil vlivem nestandardního promísení pěchoty s jezdectvem a absence profesionality v řadách vojenských strategiů.

Nabízí tato kniha informace, jež by ostatní české publikace neobsahovaly? Co se týče militární mechaniky, Uhlíř využívá prameny, které nejsou neobvyklé, byť jsou obsáhlé. Ve své práci mimo jiné vychází z archivních fondů Österreichisches Staatsarchiv Wien, ze zdrojů Moravského zemského archivu Brno a další přibližně stovky monografií. Z českých autorů využívá výsledných studií např. autorů F. Hrubého, J. Pekaře, J. Petráně a J. Polišenského. Jeho pramenná základna se do jisté míry nedá srovnávat se zdroji Chalineho, který, jak už jsem zmínil, využívá egodokumenty, které čtenáři mnohem lépe přibližují fyzické i psychické stavy, jimiž museli být vojáci v průběhu celého tažení determinováni. Ovšem i v Uhlířově knize se objevují zprávy současníků a jejich autentický pohled na událost. Jde o fragmenty informací, ve kterých současníci popisují, co

---

⁴⁶ UHLÍŘ, Dušan. *Černý den na Bílé hoře: 8. listopad 1620*. Brno: Ave, 1998, 126 s.

se dělo v průběhu bitvy a nebo následně po ní.⁴⁷ Atraktivní částí díla je obrazová přípoha, která pochází z českých i zahraničních zdrojů. Z hlediska militární mechaniky s novými poznatky nepřichází. Dá se říci, že Uhlířova kniha je shrnutím nejdůležitějších událostí, které se týkaly bitvy. Poskytuje přehledné objasnění průběhu české války, která předcházela válkou třicetiletou. V tom vidím její nesporný přínos a byl to podle mého názoru také hlavní cíl autora : srozumitelně popsat českou válku a zároveň opominout podrobnější vhlad do kulturních dějin války. Z hlediska vojenství je kniha D. Uhlíře nejzajímavějším počinem ze souhrnu děl mnou zvolených autorů. Kvality Chalinova díla, podle mého mínění, nedosahuje.

Kučera se narozdíl od Uhlíře příliš nevěnuje výbavě, ale v analýze bitvy neopomene možnost komentovat nevyužitou příležitost, kdy ligisté a císařští ještě neměli sešikované pluky.⁴⁸ Také komentuje rozdílnost názorů mezi velením Maxmiliána a Buquoye, který byl opatrnější a do nebezpečné bitvy se nechtěl pouštět. Maxmilián ovšem prahl po rychlém vítězství, v jehož důsledku by se mu dostalo lepšího politického postavení, jak mu bylo přislíbeno. Uhlíř zase popisuje, jak stavovské vojsko nepočítalo s bitvou, protože nebyly rozdány žádné závazné rozkazy, bylo útokem zaskočeno při nedbalém vyčkávání, důsledně nepřipraveno.⁴⁹ Uhlíř podává asi nejobsáhlejší informace o celé bitvě, popisuje, jak se postupně vzdával jeden pluk za druhým. Po úprku Hollenholova pluku velení ztrácelo kontrolu nad členy stavovské armády a bojovými operacemi, a proto jednotlivé pluky začaly jednat na vlastní pěst.⁵⁰ Jedinou nadějí se stal neohrožený útok Anhalta mladšího. Ten se spolu se svým plukem arkebuzířů střetl s Marradasovými kyrysníky, kteří se pod nápoem Anhaltovy jízdy dali na útěk. Když viděla uherská jízda postup Anhalta, následovala jej, ale v ten moment byli nasazeni polští jezdci, kteří do té doby prodlévali v záloze. Ti se ukázali jako velice efektivní, nelitostní bojovníci a Uhry zahnali.⁵¹ Později byla Anhaltova jízda napadena z boku. Sám Anhalt byl dvakrát postřelen a zajat Verdugem. Tím skončila jediná slibnější bojová akce stavovské strany.⁵² Definitivně je porážka dokonána u letohrádku Hvězda. Zde byli pobiti žoldněři financovaní moravským kapitálem, což ale neznamená, že se jednalo o moravské rodáky. Tento všeobecně přijímaný fakt údajného hrdinství se nezakládá na pravdě. Protože vojáci pluku

⁴⁷ UHLÍŘ, Dušan. *Černý den na Bílé hoře: 8. listopad 1620*. Brno: Ave, 1998, 148-153 s.

⁴⁸ KUČERA, Jan Pavel. *8.11.1620 - Bílá hora: o potracení starobylé slávy české*. Praha: Havran, 2003, 154 s.

⁴⁹ UHLÍŘ, Dušan. *Černý den na Bílé hoře: 8. listopad 1620*. Brno: Ave, 1998, 130 s.

⁵⁰ UHLÍŘ, Dušan. *Černý den na Bílé hoře: 8. listopad 1620*. Brno: Ave, 1998, 130-136 s.

⁵¹ UHLÍŘ, Dušan. *Černý den na Bílé hoře: 8. listopad 1620*. Brno: Ave, 1998, 140 s.

⁵² UHLÍŘ, Dušan. *Černý den na Bílé hoře: 8. listopad 1620*. Brno: Ave, 1998, 141 s.

neměli kam ustoupit, zaplatili skoro všichni bojovou akci svým životem.⁵³ Stejně jako Uhlíř, ani Kučera nepřekročil hranici známé faktografie, nové poznatky nepřináší. Z hlediska militární mechaniky je práce Kučery stejné úrovně jako práce Uhlířova. Nedochází zde k překonání zevšeobecnování faktů. Pokud se knihy v něčem liší, tak pouze v tom, v čem jednotliví autoři shledávají důvod neúspěchu stavovského povstání. Můžeme tedy konstatovat, že česká produkce má v oblasti vojenství z pohledu militární mechaniky značné rezervy. Čeští autoři se jen okrajově zajímají o to, jak války a bitvy působí na vojsko a jednotlivé aktéry. To je podle mého názoru nedostatek, neboť právě tato část historie mi připadá neprávem opomíjená, a proto neprobádaná. V bitvě a válce samotné se objevuje ohromné množství faktorů, které ovlivňují chování vojáků, a ty jsou českými autory ignorovány. Kupříkladu mohu zmínit účinky zbraní, hmotnost zbroje, která omezovala pohyb jednotek v postupu na Bílou horu, celková vyčerpanost vojáků z nekonečné kampaně, která se zákonitě musela podepsat na výkonu v bitvě. Tohle je jen hrstka faktorů, se kterými se v české válce musí počítat. Pomocí kulturních dějin války se dá nahlížet na válku a bitvu v úplně jiném světle, ve kterém jsou události znázorněny mnohem reálněji, na úrovni aktérské zkušenosti. K tomu slouží egodokumenty, čili už nejde jen o rozkazy udělované anonymním jednotkám. Pomocí těchto materiálů se minulost stává lépe pochopitelnou a syrovější. Autoři, kteří píšou o době bělohorské už nemohou přijít s překvapivými faktografickými objevy, a to by je podle mého mínění mohlo motivovat právě k tomu, aby ve větší míře začali akcentovat pojetí kulturních dějin války. Válka zdola totiž není doposud dostatečně probádaným tématem, přestože si bezesporu pozornost odborníků zaslouží.

---

⁵³ UHLÍŘ, Dušan. *Černý den na Bílé hoře: 8. listopad 1620*. Brno: Ave, 1998, 141 s.

Kapitola třetí: PROBLÉMATIKA PODNIKATELSKÉHO VOJENSKÉHO FENOMÉNU

V této části se pokusím nastínit, jak ohromné úsilí stálo za fungováním vojsk, což je náhled, který opět většina tuzemských autorů opomíjí. Vojenští generálové, kteří jsou často považováni za hlavní strůjce úspěchu, totiž hrají mnohdy až druhořadou roli. Záleží na zohlednění mnoha faktorů, jestliže chceme, aby byla armáda kohezní. Klasická literatura většinu těchto faktorů přehlíží a zajímá se pouze o roli a postoje hlavních aktérů. Kvalita armády souvisela s kvalitou vojenské podnikatelské sítě a silou finančních prostředků. Nejdříve se budu věnovat změnám v praxi verbování vojsk, budu hledat příčiny toho, proč přestal vyhovovat předchozí systém. Došlo k posunu v celkovém vývoji vojenství, a to mělo značný vliv i na transformaci států. V dalších částech se budu věnovat finanční stránce, zdravotnímu stavu a také tomu, jestli v hlavní úloze vystupovali vojenští velitelé nebo šlo spíše o tzv. „managery“, tak jak je vnímáme dnes?

Cesta k soukromému válečnictví

Za rozšířením fenoménu vojenského podnikání stálo několik okolností, které verbování armád navždy změnilo. Tato proměna začala v druhé polovině 16. století. Nastala doba, ve které války začaly být nákladnější. Dříve byly finanční nároky na vybavení jednotek uvaleny převážně na samotné jednotlivé válečníky. Pokud chtěl voják lepší zbroj nebo koně, tak si za tento komfort musel zaplatit sám. Od konce 15. století se evropské státy dostaly do situace, kdy exponenciálně vzrostly jak náklady na válku, tak na vojenské kampaně, které trvaly mnohem déle, jelikož byly složeny z přetrvávajících menších kampaní. Od roku 1500 do roku 1550 došlo k největšímu procentuálnímu nárůstu objemu vojsk, který neměl obdoby až do druhé poloviny 17. století. Tato vojenská expanze je zapříčiněna zvýšením početního stavu populace od druhé poloviny 15. století, což mělo za následek, že bylo možné rekrutovat více jednotek za nižší cenu. Došlo sice k navýšení obyvatelstva a tím i financí, které byly vybírány na daních, ale také došlo k značnému růstu cen.⁵⁴

Vojenská expanze byla také ovlivněna řadou politických změn. Osmanská říše ve dvacátých letech 16. století ohrožovala Evropu s takovými vojsky a námořnictvem, na

---

⁵⁴ PARROTT, David. *The Business of War. Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, 72-73 s.

kteřé v minulosti Evropa nebyla zvyklá. Hlavní úloha ochránce Evropy připadla Karlu V., jemuž ohromné dědictví a titul císaře poskytl y značné finanční zdroje, které se v Evropě nevyskytovaly od pádu Říše římské. Jeho dědictví a moc mu na obranu proti osmanské expanzi dávaly dostatečné finanční možnosti k verbování a mobilizaci vojáků z více než poloviny Evropy. Císařova moc byla natolik významná, že dokázal soupeřit o hegemonii s Francií, která byla nejpočetnější zemí křesťanské Evropy. Pro zvýšení početního stavu evropských armád a celkové pojetí vojenství byl výsledek tohoto politického vývoje rozhodující. Armády se od této doby pořád zvětšovaly.⁵⁵

Politické faktory jsou každopádně jeden z hlavních důvodů proměny ve vojenství. Nesmíme ale zapomínat na technologický vývoj, který také hrál svoji roli. Rozvoj nových typů opevnění, která dokázala vzdorovat palbě dělostřelectva, měl obrovský dopad na náklady, trvání a charakter soudobých vojenských kampaní. Tradiční vysoké středověké hradby hradu byly nahrazeny nižšími masivními hradbami obklopenými širokými příkopy, přírodním terénem a obrannými mechanismy, které se nacházely před hlavní fortifikací. Tyto pevnosti zvané *bastionové pevnosti* postupně transformovaly vojenskou krajinu západní a střední Evropy, rovněž tak i atraktivních koloniálních velmocí za oceánem. Vybudování takových fortifikací bylo časově, finančně a technicky náročné. Dalším významným faktorem bylo zesílení palebné síly námořních lodí. Jelikož však problematika námořního vojenství není tématem mé práce, nebudu se jí podrobněji věnovat.⁵⁶

K vývoji vojenství přispělo bezprecedentní politicky řízené navyšování počtu ozbrojených sil a také důsledky objevů nových vojenských technologií, zejména tedy *bastionových pevností*, a zvýšení účinnosti válečných lodí. Všechny tyto faktory přispěly k růstu finanční náročnosti vedení válek. To se týkalo též verbování vojáků, nákupu drahých bronzových děl a navýšení cen produktů potřebných k zásobování bojových jednotek. Finanční nároky na vedení válek tak přesáhly příjmy států. Vojenský sektor se stal ekonomicky neudržitelný. Jednou z možností, jak docílit vítězství bylo vedení nepřetržité vojenské kampaně až do vyčerpání nepřítele, jehož zdroje byly menší nebo hůře organizované. Nechat zbankrotovat nepřátelský stát, kterému budou dezertovat vojáci, pokud jim nebude vyplacen žold, byla stejně účinná metoda, jež vedla ke kapitulaci, jako by bylo vítězství v bitvě nebo dobytí území. Revoluce ve vojenských záležitostech přišla s nástupem vyčerpávající války. V takové válce byla udržitelnost robustního efektivního

---

⁵⁵ PARROTT, David. *The Business of War. Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, 73 s.

⁵⁶ PARROTT, David. *The Business of War. Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, 74-75 s.

vojska důležitější než důvěra v rozhodující vítěznou bitvu, či výsledek jediné kampaně. Tlak, který byl na nepřítele vytvářen schopností udržet dlouhodobě armádu, mohl zlomit jeho vůli spíše než bitva nebo obléhání.⁵⁷

Všechny tyto faktory měly za následek růst počtu verbovaných žoldnérů. Hlavním důvodem, proč byli žoldnéři tak hojně využíváni, bylo, že byli chápáni jako vítězná zbraň v krátké rozhodující válce. Specializovaní žoldnéři, kteří dosáhli vítězství, mohli být rychle rozpuštěni a v případě potřeby zase mohli být okamžitě naverbováni. Skutečnost však byla často jiná. Pokud došlo k dlouhému obléhání, bylo nasazení žoldnérů finančně dosti nevýhodné. Žoldnéři byli verbováni i v případech, kdy se kampaň proměnila v řadu obléhání nebo na dlouhodobé tažení. Nebylo jednoduché předvídat, jakým způsobem se válka bude vyvíjet, takže žoldnéři byli verbováni neustále. Zásadním problémem byla, téměř bez výjimky, finanční nemohoucnost většiny vládců, kteří byli zatíženi krátkodobými, ale i dlouhodobými dluhy. Tito vládcí zoufale prahli po nových zdrojích věřitelů. Jedna z variant, jak vyřešit tyto fiskální potíže se však nabízela. Řešením by bylo, kdyby byly elity zapojeny do aktivního finančního partnerství ve státních aktivitách, například prostřednictvím prodeje administrativních a soudních úřadů. Tedy pomocí rozšířené sítě mecenášů, kteří si kupovali politickou přízeň nebo přímo účast ve státních institucích, jako byla armáda nebo námořnictvo. Tento způsob mohl umenšit finanční potíže, ale najímání zahraničních žoldnérů bylo dvojnásobně problematické. Narozdíl od vojenských aktivit organizovaných prostřednictvím jednotlivých vládců, u verbování žoldnérů fungovaly jasně platné principy, kterým se nedalo jednoduše vyhnout. Ustanovení smlouvy o verbování žoldnérů bylo spojeno s platbou za nábor, vybavení a shromáždění jednotky. Část prostředků byla použita na přemístění jednotky do dějiště tažení nebo na jiné místo uvedené ve smlouvě, platila se rovněž značná záloha na mzdy pro nadcházející kampaň. Vzhledem k tomu, že velitelé žoldnérů zavčas pochopili, že vyjednávací síla ohledně žoldu bude s postupující kampaní stále klesat, mělo pro ně smysl si vydělat co nejvíce to půjde na počátku tažení a snížit tak možné riziko pozbytí výdělků, pokud by vládce nebo vojenský velitel nedodržel svoje závazky.⁵⁸

Zpočátku byly vidiny zisku pro vojenské podnikatele natolik bezvýznamné, že pro ně nebylo výhodné verbování jednotek z vlastních financí a zatěžování se úvěry za účelem

---

⁵⁷ PARROTT, David. *The Business of War. Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, 76-77 s.

⁵⁸

PARROTT, David. *The Business of War. Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, 77-78 s.

financování nákladů na provoz jednotek. V porovnání s pozdější dobou je to vcelku pozoruhodný postoj. Paradoxně krize, která byla zapříčiněna vojenským vývojem a prodlužováním nepřetržitého boje, přinesla řešení, a to verbování vojáků na základě smlouvy. V době dlouhých nepřetržitých válek byli vojáci najímáni na bázi soukromých smluv, ve kterých bylo možné rozdělit počáteční náklady za nábor a výbavu mezi vojenského podnikatele a velitele. Vojenští podnikatelé byli v obdobích dlouhých tažení řešením problému. Obzvláště se jich začalo využívat, když bylo všeobecně uznáno, že dlouhá tažení nebudou mít konce. Samotní velitelé, plukovníci, výrobci zbraní a munice měli zájem na tom, aby vládcům nabídli úvěry. Tyto zajistily, že si mohli dovolit válčit delší dobu a ve větším měřítku. Jednou z hlavních motivací byly samozřejmě větší finanční zisky, které pocházely z dlouhodobé vojenské smlouvy, do které vojenský podnikatel vkládal svůj kapitál. Neopomenutelnými byly osobní a politické benefity. Vojenský podnikatel ochotně zaplatil počáteční náklady za nábor, aby se poté odměnou mohl těšit například větší přízni panovníka. Dávno před rokem 1550 panovaly více než hypotetické diskuze o možné rovnováze mezi státem a vstupem soukromníků do vojenské organizace. Dříve byly však vojenské kampaně kratší a také docházelo k rychlému urovnání sporů, tudíž tyto praktiky nebyly úplně využity.⁵⁹ Na počátku 17. století tento model verbování vojáků ovládl celou Evropu. Do bitvy na Bílé hoře byla většina vojáků naverbována obdobným způsobem.

Všechny tyto inovace měly zásadní vliv na budoucí vedení válek, které už neměly probíhat tradičním způsobem. Nizozemská vojenská škola a jí podobné přišly s vojenskými inovacemi, které zásadně ovlivnily pojetí profesionalizace vojsk. Vojenští podnikatelé se stali velice mocnými, jejich společenské postavení se často mohlo rovnat až statutu samotných panovníků, což můžeme vidět na osobě Albrechta z Valdštejna, který byl schopen naverbovat monumentální armády. Postupně došlo k úplnému vymizení „neprofesionálních armád“, jelikož nedosahovaly takových kvalit jako dobře vycvičené jednotky. Aristokracie si našla nové uplatnění, ve kterém se mohla realizovat mimo bitevní pole a zároveň tak dosahovat prestiže, jež byla přisouzena udatným rytířům z dob předešlých. Dobrý vojenský podnikatel nezbytně potřeboval disponovat dvěma vlastnostmi : musel být schopen získat dobré konexe na trhu se žoldnéry a za druhé, musel vládnout několika jazykům. Nové způsoby opevnění způsobily, že války se staly „nekonečnými“

---

⁵⁹

PARROTT, David. *The Business of War. Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, 79 s.

kampaněmi, kde docházelo spíše k finančnímu vyčerpání protivníka, než k definitivní porážce na bitevním poli. Tyto kampaně byly devastující pro obyvatelstvo a celé krajiny, kde se tažení odehrávalo, jelikož často docházelo k drancování a vyčerpání životně důležitých zdrojů obživy. Celkově se válka stala ve všech ohledech mnohem brutálnější, ať už je tím míněno ekonomické vyčerpání země, finanční náročnost provozu či oběti na lidských životech. Válka bude od této chvíle „businessem“, kompletně se z ní vytrácí národní pojetí. Primárně není bojem za přesvědčení, národ nebo víru, stává se bojem za nabytí moci, peněz a prestiže.

Alternativa k vojenskému podnikatelskému fenoménu

Na sklonku 16. století se velitelům armád nebo verbířům objevily nové možnosti finančního profitu. Vidina výtěžku měla zásadní vliv na vedení vojenských operací. Avšak je otázkou, zda existovala nějaká alternativa tohoto systému? Systém vojenských podnikatelů sice řešil bezprostřední problémy s financováním náboru a vojenských operací, ale na druhé straně došlo k snížení kontroly nad těmito armádami a vlivu na jejich počínání. Jenže v této době by bez vojenských smluv nešlo uskutečnit úspěšné vedení války, i když se našli takoví, kteří tvrdili opak. Řešení bylo vytvoření lokální národních milicí. Tento druh verbování byl vřele podporován teoretiky minimálně od 15. století jako protiklad verbování žoldnéřů. Jedním z kritiků existence žoldnéřů byl i slavný Machiavelli, který je označoval za nespolehlivé, prodejné a zohledňující pouze své zájmy. Machiavelli si představoval, že by milice v populaci vyvolávaly atmosféru občanské ctnosti, a tak by se vytvářely zainteresované jednotky. Jejich bojové dovednosti by odrážely odhodlání k obraně společné země.⁶⁰ Tyto jednotky by se identifikovaly díky boji za společnou věc. Ke konci 16. století panovala čím dál větší nespokojenost s žoldáky, kteří nedodržovali etické a náboženské normy. V této době byla Evropa velice různorodě konfesionalizována. Zdálo se, že by milice mohly tradiční žoldáky nahradit. Musíme mít ale na paměti, že tyto moralizující zájmy byly pouze dodatečným podnětem k založení milicí, hlavním důvodem byla jejich finanční dostupnost, nikoli dosažení vyšší morálky. Pokud bylo hlavní příčinou zavedení milicí snížení ceny, pak měli vládcí o to větší šanci vrátit se ke starým modelům starověkého Říma, to jest: vytvořit armádu na základě selektivního odvodu domácího

---

⁶⁰ PARROTT, David. *The Business of War. Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, 93-95 s.

obyvatelstva. Měla být navýšena trvalá armáda, která měla být doplněna profesionály. Pro země, jež nebyly příliš mocné, byly tyto milice jedinou možností, jak mít větší množství jednotek. Finanční stránka najímání milice versus žoldáků je jasná, ale zůstává otázka vojenské efektivnosti. Nábor levných jednotek by ztrácel na významu, pokud by neobstály proti žoldákům, kteří jsou soudržní a jejich bojovná účinnost je založená na efektivně budované skupinové identitě. Švýcarští vojáci a *Landsknechte* byli uznáváni za nejlepší jednotky na trhu a jejich kvalita měla za následek, že vládci raději volili tuto dražší variantu. V očích některých vojenských teoretiků a praktiků mohla být tato situace změněna tím, že by byly milice podrobeny precizně vedenému výcviku a drilu, dokud by nezvládaly taktické manévry a zacházení se zbraněmi tak, že by se mohly vyrovnat tradičním jednotkám.⁶¹

Pro historiky snažící se vytvořit příběh formovaný ultimátním vzestupem státem kontrolované stálé armády, se tyto milice z konce 16. století a začátku 17. století staly ideálním revolučním modelem. Mohlo by se zdát, že milice, které jsou verbovány přímo vládcem, organizovány a řízeny pověřenými místními vládnoucími elitami, pro které je základ služba vládci a přísná, zvenčí regulovaná disciplína, jsou jednoznačnou cestou k modernitě, a to z hlediska institucí a vztahu mezi vojenskou a politickou mocí. Existoval jen jeden problém : projekt založení milicí byl naprosto všude, kde se o to pokoušeli, neúspěšný. Problémy nastávaly v organizaci, ale i v reálném boji. Jedinou zemí, kde se to podařilo, bylo království Švédska, kde byly vytvořeny trvale účinné milice, které byly definované výcvikem, disciplínou, užíváním složitějších taktik a rozestavením, které umožnilo bojovou efektivitu. Rozdíl byl v tom, že odvedencům v cizině přiznalo dlouhodobou službu. Švédské milice představovaly spíše náborový systém pro armády, které požadovaly mnohem lepší jednotky než dobrovolníky z území koruny. Téměř konstantní baltské války během prvních dekád 17. století prakticky proměnily tyto odvedence v permanentní sílu. Tyto důvody poskytovaly evidentní důkaz jejich vojenské kvality. V ostatních případech povolání milicí dopadlo katastrofou.⁶²

Forma milicí se postupně vytrácí a vojenství se stává „řemeslem“, které má přísně určené náležitosti, které je nutno dodržovat. Jak už jsem zmiňoval, voják se stává zaměstnancem, který kočuje za prací, za vyšším výdělkem. Vytrácí se národní pojetí války,

---

⁶¹ PARROTT, David. *The Business of War. Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, 95-97 s.

⁶² PARROTT, David. *The Business of War. Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, 99-100 s.

pro vojáky je irelevantní, za čí zájmy bojují, a naprosto lhostejný je jim i smysl vedení války.

Finanční limity

Nejvýraznějším faktorem znemožňujícím soudržnost armád byly nedostatečné finance na vyplácení žoldu. Císařská armáda by se bez finanční pomoci tehdy velmi mocného Španělska rozložila velice brzy. Fridrich na tom byl obdobně, proto si zajišťoval finanční podporu od pražských Židů. Bez jejich financování by možná vůbec k žádné bitvě na Bílé hoře nedošlo, jelikož by se proti němu vzbouřily jeho vlastní jednotky. Celá válka na straně stavovského povstání byla vedena na dluh. Je tedy zcela zřejmé, že v této době byla armáda velice heterogenní. Úspěch vojenské kampaně závisel na mnoha proměnných. V průběhu třicetileté války tzv. vojenský podnikatelský fenomén začal bez valného úspěchu. Nejlépe jej uchopil nám dobře známý Albrecht z Valdštejna, který dokázal zverbovat do té doby neobvykle velké armády. Přesto však docházelo ke vzpourám, které byly způsobeny buď nedostatkem peněz nebo tím, že žold, jenž měl být vyplacen vojákům, skončil v rukou kapitánů a plukovníků. Stavovské vojsko se točilo v bludném kruhu, jelikož každou chvíli některý z pluků žádal zaplacení dlužného žoldu a vedení vždy muselo narychlo sehnat danou částku, aby zabránilo vzpouře. Vzpourey nastávaly z různých příčin – žold, vztahy mezi vojáky a důstojníky, stav zásob, komfort ubytování, smrtící epidemie a především všeobecná nejistota. Řešení se občas nabízelo: vojska se přizivila na okupovaném území. To ovšem frustrovaným vojákům nemusel nikdo radit. Žili na účet země, ve které se právě nacházeli a kterou tímto počínáním zdecimovali. Taková situace vesničany pobuřovala. Drancování výjimečné nebylo a bylo běžnou součástí válečnictví raného novověku. Vztahy mezi vojskem a českým obyvatelstvem se staly neúnosné. Došlo k několika ozbrojeným vzpourám obyvatel, které byly tvrdě potlačeny. Zemřelo při nich několik stovek sedláků. Na tomto příkladu lze názorně demonstrovat králova bezmoc. Nebyl totiž schopen korigovat nezvladatelnou nelidskost vojáků ani hněv sedláků. Běsnící jednotky se stávaly absolutně nekontrolovatelnými. Často docházelo k tomu, že byli vojáci exemplárně popraveni - oběšením. Důsledkem celkové devastace úrodné krajiny bylo rozvrácení venkovského života, a tak byly sníženy daňové výnosy, které z tohoto zdroje standardně proudily. Celková finanční situace stavů byla přinejmenším neuspokojivá a delší kampaň by s největší pravděpodobností nebyla možná. Z povstání se stal velice vratký mechanismus, který mohl být snadno rozložen mnohými faktory. Císařská strana na

tom byla lépe, jelikož španělská větev Habsburků měla značný zájem na rekatolizaci střední Evropy. Ferdinand II. byl bigotní katolík, z toho plynula jistota finanční podpory z této strany.⁶³

A to je další důležitý faktor ovlivňující vedení války. Pekař i Kavka si sice uvědomují, že finanční stránka nebyla ideální, ale v úvahách se pohybují abstraktní rovinou. Nehledají příčiny finanční neudržitelnosti, ale pídí se po okamžitém vyřešení problému : co měli stavové udělat, aby získali dostatek financí umožňující vítězství ve válce? Pekař shledává finanční limity v tom, že spojenci zanechali stavovské povstání bez pomoci. Největší problém vidí v motivaci samotných původců povstání, jenž definuje jako ziskuchtivé rebely, kterým nešlo o zájmy národa, nýbrž pouze o vlastní obohacení.⁶⁴ V tomto případě se jedná o subjektivní názor, který není nikterak doložen. Stejný názor má Kavka, který dokonce počínání anglického krále Jakuba nazývá zradou, „*kdy anglický král dovršil své hanebné chování v českých záležitostech.*“⁶⁵ Já bych chování anglického krále nenazval přímo zradou, protože fakticky není doložena existence písemné smlouvy o podpoře. Jakub se od počátku panování Fridricha Falckého držel v pozadí, jelikož se nechtěl nechat zavléct do většího evropského konfliktu. Dle Kavky nebyl dostatečně využit značný finanční potenciál, kterým disponovali poddaní. Ti mohli napomoci k vítězství svými penězi, ale také vojenskou silou, která mohla být rozhodující.⁶⁶ Což je zase v rozporu s profesionalismem té doby, na který jsem odkazoval u Parrota. Tato *KDYBY* podle mého názoru podporují tezi, že zmiňovaní autoři pracují převážně se subjektivními názory anijak nerozvedenými hypotézami. Argumenty, kterými disponují, jsou příliš obecné, abstraktní, válečnými zkušenostmi a rozhodujícími fenomény (vojensko-podnikatelský systém s jeho vlastnostmi a problémy, finanční limity, nemoci atd.) nepodpořené, tudíž nejsou dle mého názoru relevantní.

Celkově tuto historickou situaci vnímám jako princip dominance touhy po moci, majetku a v důsledku výše zmíněného - nutného brutálního násilí s cílem získání prospěchu, v mých očích sice pochopitelného, ale lidsky těžko přijatelného fenoménu. Oceňuji objektivní antropologický náhled odborníků na události, z jejichž studií jsem čerpal a které by mohly posloužit ku poučení v současném nejistém prostředí globalizovaného světa k dosažení smíru a tolerance. Všechny okolnosti doby 17. století zcela jistě ovlivňovaly životy našich předků, možná se dokonce někteří z nich stali i

---

⁶³ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 98-103 s.

⁶⁴ PEKAŘ, Josef. *Bílá Hora: Její příčiny a následky*. Praha: Vesmír, 1921, 43 s.

⁶⁵ KAVKA, František. *Bílá hora a české dějiny*. Praha: Garamond, 2003, 240 s.

⁶⁶ KAVKA, František. *Bílá hora a české dějiny*. Praha: Garamond, 2003, 147 s.

součástí molocha této války, na naší existenci je evidentní, že jí prošli bez úhony. Co se týče logistiky celého válečného procesu, je na místě smeknout. Dnešní mocenské konflikty se od tehdejších nijak zvlášť neliší, ale vzhledem k profesionalismu současnosti jsou mnohem fatálnější.

Nemoci

Velmi limitujícím faktorem válečného tažení byly choroby, které bývaly mnohdy největším zabijákem. Vypuknutí nemocí bylo nepředvídatelné, nastupovaly v rozdílném časovém sledu, hrozily všem a všude. Hlavním riziko vznikalo, pokud se na jednom místě soustředilo velké množství lidí. Nemoci suverénně narušovaly vojenské operace a nedovolovaly, aby došlo k dlouhodobějšímu spojení armád. Česká válka se dostala do bludného kruhu. Když se vojenské armády spojily dohromady s „civilním“ doprovodem na relativně malém území, čelily riziku, že je zakrátko přepadnou chorobné horečky. To nastalo i za předpokladu, že byla armáda tvořena zdravými jedinci. K těmto druhům onemocnění docházelo v situacích, kdy byly vyčerpány místní zdroje potravin, kdy po sobě vojáci zanechávali velké množství odpadků a výkalů, jenž je později ohrožovaly na životě. Se špinou jim mohly pomoci pouze vydatné deště, které pročišťovaly vodní toky. Po vydatných deštích se sice snižovalo riziko onemocnění, ale blátivý terén zbrzdil nebo dokonce zablokoval postup vojska. Ochromeno tím bylo také zásobování.⁶⁷

Nejběžnější a nejobávanější nemocí byl skvrnitý tyfus. Tyfus a vši byly nejmučivějšími nepřáteli vojáků. Tyfus přenášely vši a dostával se do organismu tím, že si vojáci škrábali svědící nemytou kůži. Choroba se projevovala vysokou horečkou a bolestmi hlavy. V další fázi choroby se začaly vyskytovat tělní skvrny, nejprve růžové, později červené a hnědé. Přeživší se po dvou týdnech po začátku vypuknutí choroby sice uzdravili, ale byli fyzicky značně vyčerpání. Tato nemoc v roce 1618, kdy se sjednotila téměř 15 tisícová armáda před Českými Budějovicemi, zdecimovala téměř 8 000 vojáků. Vojáci, kteří přežili, tak byli tak demoralizováni, že se rozprchli. Nezvládli atak císařských jednotek, které nebyly nemocí zasaženy tak masivně. V této situaci tak tyfus Buquoye zachránil podruhé. Dalšími nemocemi byl břišní tyfus a úplavice. Jde o nemoci, které se přenášejí vodou a potravinami. Proto bylo v těchto podmínkách lepší pít pivo než vodu. Při nakupení lidí a zvířat na jednom prostoru velice rychle došlo ke znehodnocení pitné vody

---

⁶⁷ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 97 s.

splašky, potraviny byly kontaminovány výkaly a nakaženy mouchami. Zejména v letních obdobích se vojáci nakazili rychleji. Břišní tyfus se vyznačoval velmi vysokými horečkami, výraznou únavou, krvácením a perforací střev. Problém se zásobováním a vysoká cena potravin byly faktory, které zajišťovaly ideální podmínky pro nástup chorob.

Žádný z mnou zvolených autorů se tématem epidemií nezabývá. Tento podstatný fakt je absolutně přehlížen, i když právě nemoci mohly měnit celkový výsledek tažení ve prospěch jedné či druhé strany. Vojáci mohli například vzdorovat v obleženém městě délejší dobu, což by mělo za následek, že armáda obléhajících mohla podlehnout epidemii a tím by byl konflikt rozhodnut bez boje. Nemoci mají na vedení válek v 17. století fatální vliv a neměly by být opomenuty. Stávaly se mnohem většími zabijáky než samotné bitvy, jelikož na rozhodnou bitvu se čekalo i několik let, zato epidemie mohla přijít mnohem rychleji. To platí například i pro českou válku.

Velitel nebo spíše vojenský manager?

Velet armádě, která dosahuje počtu okolo dvaceti tisíc mužů, byla velice komplikovaná záležitost. Velet početnějším oddílům vyžadovalo značnou znalost finančních mechanismů, která se odvíjí od toho, že velitel má k dispozici značnou hotovost ku placení žoldu. Dalším podstatným faktorem bylo zásobování armád potravinami, zbraněmi, municí a také schopnost dokázat naverbovat v potřebných situacích zkušené veterány. Ten, kdo vedl válku a měl i dostatek peněz, zdaleka ještě neměl vyhráno, jelikož se vyskytovalo množství problémů, které byly způsobeny rozmanitostí kvality a ceny verbovaných žoldnéřů. U verbování vysoce funkčních jednotek velice záleželo na úrovni vojensko-podnikatelské sítě. Velitel musel mít značné kontakty, aby se k žádoucím jednotkám byl vůbec schopen dostat. Verbování zkušených veteránů z Nizozemí, Uher, Švýcarska nebo Itálie bylo finančně náročné a jejich nedostupnost způsobovala, že nikdo z důstojníků nehodlal riskovat jejich ztrátu. Velice běžnou praktikou bylo, že početní stavy byly navyšovány levnými nezkušenými vojáky. Hlavní problém u těchto jednotek spočíval v tom, že se nedokázaly flexibilně vyrovnat s fyzickou a psychickou zátěží. Zkušené jednotky byly profesionální v pravém slova smyslu a jejich bojové dovednosti a taktické schopnosti byly na mnohem vyšší úrovni. Další výhodou veteránů bylo, že byli zvyklí na kosmopolitní armády a znali lépe vojenský slang, řeč války. U císařského vojska bylo

zapotřebí se domluvit německy, italsky, francouzsky, španělsky a s uherskými jezdci pak latinsky. Dalším nedostatkem byla nedostatečná disciplína vojáků, kteří často nehodlali plnit udělené rozkazy. Musíme brát v potaz, že pro vojáky to bylo povolání, většina z nich neměla konkrétní osobní zájem na tom, na jaké straně barikády stojí. Často se stávalo, že vojáci přecházeli z jedné strany na druhou, jelikož pro ně byl důležitý především zisk, vše ostatní postrádalo význam. Uvědomme si, že „na Bílou horu musíme nahlížet především pod zorným úhlem onoho pracovního stavu mezi stavy, plukovníky, kteří na jejich účet verbují mužstvo svých oddílů, a samotnými vojáky.“⁶⁸ Mezi jednotlivými pluky často panovala národnostní nevraživost, vojáci jedné armády se vzájemně napadali. Pak bylo na důstojnících, aby si zjednali v jednotce pořádek.⁶⁹ Tohle je další faktor přehlížený českou produkcí. Ukočirování takového vojenského konglomerátu byl značně obtížný úkol, nebylo jednoduché se jej zhostit bez výhrad. Čeští autoři považují vojenskou disciplínu a poslušnost za samozřejmost, ale v posádce úplně běžná nebyla. Logistika zásobování potřebným vybavením, potravinami, ale také vztahy mezi pluky a jejich veliteli byly velice důležitou podmínkou pro fungování armády, a proto by neměly být přehlíženy. Chaline tento aspekt podrobně analyzuje a shledává ho pro úspěšné vedení války zásadním.

České vojsko nebo spíše vojenský konglomerát?

Značná část autorů označuje stavovskou armádu za „českou“, což je však mystifikace. Na počátku 17. století byly armády kosmopolitní.

„Vojsko, které se shromáždilo na Bílé hoře, aby tam očekávalo nepřítele, představovalo málo spolehlivý konglomerát jednotek rozličného původu. Přitom je třeba jednou provždy skoncovat s tím, že bývají souhrnně charakterizovány výrazem „české“. V přepracování historie bitvy, jak byla nazírána prizmatem nacionalismů 19. a 20. století, vnukalo adjektivum představu porážky Čechů zkrúšených španělsko-italskou soldatesou proto, aby vzrostla sláva Němců. Tato snadno zapamatovatelná interpretace dokonale vyhovovala tomu, co Češi rádi slýchali v roce 1990, v roce 1920 i později, a to proto, že katastrofu zasazovala do rámce vtíravé ideje ustavičného střetávání mezi Čechy a Němci.

---

⁶⁸ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 127 s.

⁶⁹ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 93-95 s.

*A tím, že rovnice český =protestantský zároveň odvrhovalo do zlovolných temnot papeženství a germánství celý tábor odpůrců, mohla ona idea perfektně fungovat.*⁷⁰

Tato definice přesně odpovídá náhledu Josefa Pekaře, který podstatnou část svého díla věnoval tomu, že české království stanulo mezi dvěma německými ofenzivami. První byla protestanská, která podle něj podkopávala stabilitu kulturně silnějšího náboženství – Jednoty bratrské, druhá ofenzíva byla katolická, která na dlouhou dobu určila podobu českého království.⁷¹

Pekař se vytrvale vrací k udatnému boji husitů, kteří se jako první v Evropě dokázali postavit nenasytnému papeženství. Bojovnost husitských mužů všech společenských vrstev byla legendární. Společnost 17. století J.Pekař viděl jako zpohodlnělou komfortním životním stylem. Byla úplatná a ze ziskuchtivosti dokázala měnit své náboženské vyznání.⁷² Tato válka měla být národním bojem za společnou věc, ve které by došlo k poražení „německého kléru“.⁷³ Podle Pekaře by se k dosažení úspěchu povstání musely zapojit všechny společenské vrstvy. Je přesvědčen, že pokud by došlo k podobnému odboji jako před dvěma sty lety, v době husitské, šance stavů na úspěch by nebyla malá. Staví tedy proti sobě dvě protichůdné formy vedení války. Románskou kulturu války, duch románského profesionalismu, proti žádoucímu alternativnímu vojenství „totální války“, které se opírá o brannou milici. Totální válka by se dala charakterizovat vysokou mírou destrukce, ztrát a sebeobětování, což stojí proti etice profesionalismu, kdy se o bitvách přemýšlelo jen za určitých předpokladů. Dalo by se říct, že Pekařovy kulturní a národní kategorie nejsou podpořeny systematickou analýzou průběhu a výsledku války. Protipólem Pekařovy práce je dílo Frederica Lewise Taylora : *The art war in Italy 1494-1529* ⁷⁴, které vyšlo ve stejném roce jako Pekařova kniha. Taylorovy analytické rozbory se soustředí na vojenskou revoluci, vojensko-podnikatelský systém, militární mechaniku apod. Taylor v několika kapitolách hledá příčiny revoluce v italském vojenství. Tato revoluce se během 20 let rozšířila po celé západní Evropě. Postupně se zabývá vývojem a změnou strategií, pozemními jednotkami, kavalerií, dělostřelectvem, taktikami, opevněním a obléhacími stroji. V další kapitole se věnuje vojenským inovatorům, kteří stáli za vytvořením přijímaných inovací. Z komparace těchto dvou studijních materiálů usuzují, že se Pekařův přístup zdaleka nepřibližuje západnímu

⁷⁰ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 126 s.

⁷¹ PEKAŘ, Josef. *Bílá Hora: Její příčiny a následky*. Praha: Vesmír, 1921, 70 s.

⁷² PEKAŘ, Josef. *Bílá Hora: Její příčiny a následky*. Praha: Vesmír, 1921, 43 s.

⁷³ PEKAŘ, Josef. *Bílá Hora: Její příčiny a následky*. Praha: Vesmír, 1921, 28 s.

⁷⁴ TAYLOR, Frederick Lewis. *The art war in Italy 1494-1529*. Cambridge: University Press, 1921.

chápaní války, které už v této době bylo přijímáno tamními autoritami. Jeho kniha je protkána množstvím subjektivních interpretací a národními kulturními kategoriemi, které nejsou vědecky podloženy. „*K tomu, aby na bitvu některý z velitelů pohlížel příznivě, by musel soustředit na jednom místě velmi početné vojsko, jež by bylo buď o třídu lepší než vojsko nepřítele, anebo proti němu aspoň využito momentu překvapení. Zároveň musel být splněn předpoklad, že nehrozila žádná epidemie, že cesty byly schůdné, zásobování patřičné, že se příliš neopozdřovalo proplácení žoldu a že také v dané chvíli bylo dobře zajištěno spojení se zázemím. Shromáždění veškerých těchto podmínek byla sázka do loterie.*“⁷⁵

Sedmnácté století, co se týče kultury války, je naprosto odlišné od století patnáctého. Proto se také na 17. století musí pohlížet očima 17. století. Myslet si že něco, co fungovalo o dvě stě let dříve, bude fungovat i nyní, je podle mého názoru absurdní. Jak už jsem předeslal v předešlé pasáži při odkazu na Parrota, pokusy vládce o povolání milicí povětšinou nebyly úspěšné. Výjimkou bylo Švédsko, kde odvod a výcvik milicí měl svoji specifickou podobu, což se jinde v Evropě nepodařilo napodobit. V 17. století mělo hlavní slovo profesionální vojsko v čele s vojenskými podnikateli, kteří se stali velkými hráči v evropské politice, viz Albrecht z Valdštejna.

Obdobný pohled na věc měl i František Kavka, který byl ovlivněn dobou, ve které jeho práce vyšla, je tudíž do značné míry pod vlivem marxistické propagandy. Odklání se od postojů starší historiografie, která za hlavní příčinu neúspěchu považovala buď neschopnost vůdců, nebo úpadek morálky celé společnosti. On vidí největší problém v *třídní omezenosti a třídním egoismu* šlechty jako celku.⁷⁶ Tato třídní omezenost ovlivnila vojevůdce, takže v některých situacích museli kvůli *třídní determinaci* jednat neefektivně.⁷⁷ Odpor proti vstupu lidových mas do povstání byl podle Kavky klíčovým faktorem porážky. Díky tomu mohlo dojít k navýšení financí z vyšších daní i početních stavů. Avšak šlechta měla strach, že zapojení lidových vrstev do povstání by mohlo mít za následek rovněž vzpouru proti stavu šlechtickému.⁷⁸ Stejně jako Pekař se neubráníl promítání kultury války moderní, současné do doby 17. století. Kavka se ve své knize nevěnuje fungování armád, jak a kde byly verbovány jednotky, atd. V tomto ohledu má kniha své nedostatky. Za pozitivum považuji, že se až na výjimky vyvaroval pojmu “české vojsko“, ale spíše používal označení „spojené konfederované stavovské vojsko“.

⁷⁵ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 103 s.

⁷⁶ KAVKA, František. *Bílá hora a české dějiny*. Praha: Garamond, 2003, 147, 322 s.

⁷⁷ KAVKA, František. *Bílá hora a české dějiny*. Praha: Garamond, 2003, 22 s.

⁷⁸ KAVKA, František. *Bílá hora a české dějiny*. Praha: Garamond, 2003, 239 s.

„V době, o které hovoříme, se stala válka řemeslem, každý byl vyučeným, vycvičeným řemeslníkem, profesionálem. Ideály byly těmto žoldnérům cizí, válku nechápali jako poslání, ale jako prostředek zisku a obohacení. Je paradoxní, že válka, která byla vedena ve jménu víry, způsobila všeobecný úpadek mravů a dostávala se stále více do rukou bezbožníků, jimž se stala samoučelem. Původní národní ráz se úplně vytrácel a už v průběhu českého stavovského povstání jsme svědky toho, jak se armády obou válčících stran proměňují v kosmopolitní tělesa, kde vedle sebe i proti sobě bojují příslušníci snad všech národů Evropy. Tento kosmopolitní charakter války se ovšem v jejím dalším průběhu ještě prohloubí. Vedle krátkodobých taktických cílů vystupují do popředí zájmy bojujících stran tu více, tu méně dlouhodobé cíle strategické. Rodí se moderní válečná válečná strategie, jež nachází i své politické a vojenské teoretiky. Převládá vyčerpávající, vysilující strategie, zvaná guerre d'usure, jejímž smyslem oslabit protivníka, vyčerpat jeho rezervy, zabrat a obsadit co nejvíce jeho území. Cestou, jež k tomu vedla, byly drobné srážky a šarvátky, obléhání opevněných míst a často složité manévrování vojenských oddílů i celých armád. Moudrý a opatrný vojevůdce se vyhýbal rozhodným bitvám, kde by mohl ztratit vše.⁷⁹

Problémem celé české historiografie zabývající se Bílou horou a obecně spíše nepřímým dobovým vojenstvím je to, že na militární dějiny nahlíží až příliš pohledem doby, ve které žil autor díla, který se ani nepokouší rozumět militární kulturní logice doby tehdejší. Žádný z mého seznamu autorů, až na Uhlíře, se nesnaží pochopit složitost raně moderního vojenství z více pohledů. Tito autoři daný stav považují za samozřejmý, ale ve skutečnosti byla schopnost udržet početnou armádu v celistvém komfortním stavu úkolem téměř nemožným. Jak už jsem zmínil výše, válka v této době prošla zásadní sociální, kulturní, technologickou, strategickou a taktickou proměnou, kterou autoři jako Pekař, Polišínský nebo Kavka naprosto přehlíží. Myslím, že tyto faktory ovlivňující války jsou důležité pro bližší pochopení celého vojenství 17. století. Celkově lze v pracích těchto autorů najít některé společné „jmenovatele“, jako je vysoká míra abstrakce a práce s obecnými kategoriemi. Válka se neřídí podle geniality generálů, kterým se přisuzuje veškerá sláva nebo neúspěch. Válka v 17. století byla komplexem mnoha proměnných, které ovlivňovaly její průběh. Některé z nich jsem se snažil v textu nastínit, jelikož jsou pro pochopení války v 17. století důležité.

---

⁷⁹ UHLÍŘ, Dušan. *Černý den na Bílé hoře: 8. listopad 1620*. Brno: Ave, 1998, 100 s.

Kapitola čtvrtá: NÁBOŽENSKÝ SMYSL BITVY

Většina tuzemské produkce chápe českou válku pouze jako boj o politickou moc, ale Chaline se jako historik snaží pohlížet na událost, jak ji mohli chápat doboví účastníci. Při svých bádáních se setkal s postavou, která ho natolik fascinovala, že jí ve svém díle věnoval značnou pozornost. Tou osobou je otec Dominik, který byl bosým karmelitánem od Ježíše a Marie. Náboženství v této době hrálo významnou roli a prostupovalo všemi rovinami lidského jednání a přístupu k životu. Je nezbytné poznamenat, že Chaline se náboženské problematice věnuje konkrétně z hlediska prokazatelného vlivu otce Dominika na bitvu a celé tažení. Zásadní rozdíl mezi českými autory a postojem spisovatele Chalina tkví v ohledu, že Chalin pracuje s konkrétními dokumenty, které prokazují vliv otce Dominika na danou událost, jenž jsou dostatečně argumentačně přesvědčivé. Česká produkce naopak pracuje v rovině abstrakce. Například Pekař věnuje rozsáhlou část díla obecným úvahám o Jednotě bratrské a husitství.

Než se dostanu k důležitosti postavy otce Dominika, musím zmínit náboženské okolnosti ovlivňující Bílou horu. Po zvolení Fridricha Falckého českým králem došlo podle Chalína k omezení zapojování potencionálních spojenců do řad žoldáků stavovského povstání. Fridrich byl kalvinista, což mělo za následek, že ve svatém obrazoboreckém přesvědčení učinil při nástupu na český trůn rozhodnutí, které bylo českým obyvatelstvem přijato negativně. Tato nechvalně známá událost je popisována například Jaroslavem Čechurou, který ji nazval ve svém díle *Zimní král aneb české dobrodružství Fridricha Falckého*⁸⁰ Vyčištění chrámu sv. Víta na Pražském hradě. „Vyčištěním“ je míněn barbarský čin, jímž proti sobě Fridrich Falcký popudil veřejnost nekalvinistického vyznání, a tak se stal příčinou sblížení katolíků a saských luteránů proti obrazoboreckým kalvinistům.⁸¹ S příchodem nového krále se stala důvodem nespokojenosti stran české veřejnosti úprava katedrály svatého Víta. Touto akcí zahájil Fridrich své působení na Hradě, probíhala z legitimního důvodu, a to z potřeby realizace kalvinistické bohoslužby, která byla formálně odlišná od katolické verze liturgie.⁸² Tzv. přestavba, která byla zahájena podle exulantského spisovatele a historika Pavla Skály ze Zhoře (1583 -1640), dílo: *Historie církevní*, 21. prosince 1619, započala demolicí velkého krucifixu v chóru, pokračovala absurdním ničením obrazů, soch, křížů a oltářů, z nichž byly vyjmuty ostatky světců, které byly posléze stejně jako ostatní důkazy „papeženství“ spáleny. Následně

⁸⁰ ČECHURA, Jaroslav. *Zimní král: aneb české dobrodružství Fridricha Falckého*. Praha: Rybka, 2004.

⁸¹ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 280 s.

⁸² CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 270 s.

došlo i na ničení hrobů, např. Jana Nepomuckého a svatého Víta.⁸³ V okamžicích hanobení hrobů a verbálních urážek světců (Jan Nepomucký byl kanonizován až v roce 1729), se podle svědectví odehrály dvě mystické události, které přinesly vykonavatelům obrazoborectví, nádeníkům, neblahé fatální následky, újmu na životě. Jen nepatrná část sakrálních předmětů byla před zkázou zachráněna. Ikonoklasmus pokračoval i na dalších místech království, což se samozřejmě nelíbilo většině populace. Je jasné, že tyto skutky katolíci, utrakvisté a čeští luteráni chápali jako signál postupného nastolování kalvinistické nadvlády. Současně to byla demonstrativní dehonestace Čechů a jejich víry. Čechurovy závěry a zdroje se shodují s Chalineho monografií. „*Právem mohlo vzniknout podezření, že Fridrichova tolerance nebude o nic větší než Ferdinandova.*“⁸⁴ Událost se stala jedním z náboženských znaků války. Jedná se o válku kalvinistů proti ostatním náboženstvím. J. Čechura z dobových pramenů cituje četné kronikářské záznamy, které poněkud umenšují vinu samotného Fridricha Falckého na celé tragédii. Strůjcem zločinného „vandalismu“ byl fanatický kalvinista, Fridrichův dvorní kazatel Abraham Skultet, který využil svého postavení u králova dvora a lehkomyšlnosti mladého krále (23 let) za tím účelem, aby zkázu sakrálních pokladů Svatovítské katedrály realizoval. Tisíciletý symbol českého národa, jeho historie, víry a úcty k umění byl zdevastován během zimy mezi lety 1619-1620.

Pokud jde o náboženskou dimenzi bitvy, legendární příběh, který poslouží jako důkaz, začíná 11. října 1620. Hlavní postavou je otec Dominik, který nalezne ve strakonickém domě, v němž se hodlal ubytovat, sakrální obraz. Ten byl poničen tak, že na něm byly probodány oči všech postav kromě Jezulátka.⁸⁵ Byla to skupinová figurální kompozice, novozákonní příběh Klanění pastýřů z tzv. mariánského cyklu.

“Odnese probodené plátno a jde je ukázat Maxmiliánovi, aby ho vybědl k pomstě za urážku učiněnou Matce Boží, a slibuje mu v jejím jménu vítězství. Poté dá připravit příkrývku z červeného hedvábí k zahalení obrazu, který pak tu a tam ukazuje vojákům obou armád, jež se brzy poté spojily k tažení na Prahu. Karmelitán si nyní bere za svědka celé vojsko. Od všech vojáků katolických sil požaduje Dominik pomstu za Pannu Marii. Každý ji může vidět na obraze, každý se může přesvědčit o zmrzačení. Obrazoborecký zločin nyní znají všichni. Každý může vidět ohavný čin, který se ho dotýká zcela jinak než nějaká politická záležitost, jež je konec konců abstraktní a vzdálená. Už nešlo o to bít se za toho či

---

⁸³ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 277 s.

⁸⁴ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 278 s.

⁸⁵ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 293 s.

onoho zaměstnavatele, a tedy konat své řemeslo a doufat, že dostanu žold. Pravidla hry se změnila: na místo státního zájmu a politických veličin vstoupilo náboženství. Bitva se stala vrcholným bodem toho, co se nakonec stalo náboženskou válkou. Pro vojáky, kteří přišli z tolika katolických zemí, představovaly násilné akty proti obrazům skutečný útok na jejich víru.⁸⁶

O. Chaline na tomto místě přichází s myšlenkou, která je v rozporu s tehdejším pojetím války, v němž hlavní roli hrál profesionalismus, kdežto náboženství bylo pouze druhořadé. Díky objevení značného množství dokumentů, které se o události zmiňují, posloužil tento zdroj informací k nastolení teze, že otec Dominik je veličinou, které se podařilo na tu dobu něco velmi neočekávaného: „*S otcem Dominikem dostává válka zřetelnou a všudypřítomnou náboženskou dimenzi.*“⁸⁷

Hlavní důkaz působení otce Dominika se datuje 8. listopadu, kdy se konala válečná rada. Maxmilián, který prahl po rychlém úspěchu, trval na tom, aby byla svedena bitva, avšak jeho vojenské dovednosti nebyly valné. Na druhé straně stál zkušený generál císařského vojska Buquoy, který měl značné znalosti o vedení války z Nizozemí, byl považován za kvalitního стратега a respektovaného generála. Buquoyovi přišlo svedení bitvy příliš riskantní, obával se fatální porážky. Chtěl vyčkat, až se vojenské síly protivníka zhroutí zevnitř. Buquoy do své strategie zahrnul všechny eventuality, které by mohly nastat, ale stále musel mít na paměti rovněž finanční hodnotu svěřených pluků. Nastala dualita názorů a zdálo se, že nedojde k jednotnému rozhodnutí. V tento klíčový moment se však na scéně objevila postava otce Dominika, kterou nikdo nezval a ani neočekával.⁸⁸

Podle otce Buslidiuse se otec Dominik uvedl proslovem: „*To já, jenž nebyl pozván, vstupuji do této rady, abych vám řekl, že je třeba okamžitě všemi silami vytáhnout na nepřítele, je třeba mít důvěru v Boha, Pannu Marii a ke všem svatým, jejichž oktáv slavíme, že dosáhneme vítězství.*“⁸⁹

Zajímavé je, že dosti obdobně tuto situaci interpretuje i otec Drexel a také karmelitán Petr od Matky Boží, který otce Dominika doprovázel. Je tedy dost jasné, že taková tři svědectví musíme brát v potaz. Zkušený Buquoy se nechal náboženským zápalem

---

⁸⁶ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 294 s.

⁸⁷ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 250 s.

⁸⁸ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 157- 159 s.

⁸⁹ Takto popisuje výjev otec Buslidius, S. Riezler, *Kriegstagebücher*, 201s., In: CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 260 s.

přesvědčit a od této chvíle už se bitva vymykala konvencím vedení boje v 17. století. Padlo rozhodnutí svést bitvu.⁹⁰

Chaline se nezaměřil pouze na tento incident v době válečné rady a demonstraci obrazu, který byl nalezen ve Strakonících. Více se ponořil do studia náboženských spisů, ve kterých objevil poznámky o tom, co pozoruhodného otec Dominik prožíval během celého tažení. Chaline se snaží proniknout do podstaty tzv. mystických vytržení a vysvětlit pohled, jakým je prezentuje katolická literatura. Terezie od Ježíše rozlišuje tři odlišné typy vidění. „*Prvním vidění je na vlastní oči neboli tělesné, jsou li v tom vskutku tělesné oči. Druhé je vidění imaginativní neboli vidění očima duše. To dá vidět bez pomoci očí.*“⁹¹ „*Konečně intelektuální vidění je vnímáno pouze duchem, bez očí, ať očí duše či tělesných, a rovněž bez obrazu.*“⁹² Během kontaktu otce Dominika s armádou jej taková zjevení navštívila. Situace vyvrcholila v předvečer bitvy, kdy se otec Dominik dostal do náboženského vytržení, které by se dalo nazvat obětí darem, jenž duše nabízí bohu, aby ho užil ke své slávě.⁹³ Vyvrcholením byla extáze, která nastala v den bitvy. Cituji slova Terezy od Ježíše:

„*V čase, kdy se odehrávala ona bitva, náš otec trochu poodstoupil od hluku vojsk, co nejlépe, jak to šlo; a na poněkud odlehlém místě se cele ubral a rozplýval se v horoucích vnitřních modlitbách, slzách a vzdychání, volaje k Pánu, aby bránil svou věc a věc své Matky a přispěl ku pomoci svým katolíkům. A v té chvíli mu Pán, který mu chtěl ukázat, jak milé jsou pro něho jeho modlitby, s neobyčejnou milostí, jako už měl to všechno před očima, anebo jako by už vítězství bylo dosaženo.*“⁹⁴

Proč zde vůbec zmiňuji, že se otec Dominik dostal do extáze? Protože Chaline přichází s teorií, že se na Bílé hoře objevila extáze dvojího typu. První byla extáze otce Dominika, která poté vyvolala prudkou exaktickou reakci vojáků. Obě extáze mají odlišný charakter, tudíž je nelze spojovat, ona vojenská navíc propukla později než karmelitánova.⁹⁵ Toto je důležitý „nevojenský“ faktor militární mechaniky, kterým se jiní autoři zatím vůbec nezabývali.

---

⁹⁰ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 160 s.

⁹¹ *Thérèse de Jésus, Autobiographie*, kap. XXVIII, 224 s. , In: CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 342 s.

⁹² *Thérèse de Jésus, Autobiographie*, kap. XXVIII, s.212. , In: CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 342 s.

⁹³ *Thérèse de Jésus, Les relations*, V,s.864., In: CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 346 s.

⁹⁴ *Vita*, IV, fol. 180-181. *Tertia positio*. Summ. Add., pars II, artic. XIV, §46, s.510., , CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 346 s.

⁹⁵ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 336 s.

Extáze v boji je prožitek, kdy jsou pod vlivem extrémní situace změněny intelektuální i smyslové schopnosti, a tak fungují jinak než obvykle.⁹⁶ Extáze vzniká v důsledku silného emocionálního zaujetí Bohem, zapomenutím na vlastní fyzično, prožíváním blaha. V dějinách křesťanství je známá z legend o životech svatých a děl těchto zvláštními schopnostmi obdařených jedinců. Je to např. sv. Bernard z Clairvaux, sv. Terezie z Avily, sv. Jan od Kříže atd. Historik O. Chaline uvádí dvě události, které umožní pochopit, jak taková extáze v boji mohla vypadat. Prvním událostí je bitva u Lepanta, jejíž účastník, Benátčan Girolamo Diedo, líčí svůj zážitek takto:

„ Výkřiky a volání množství lidí jsou tak intenzivní, že burácení se stává čímsi strašlivým a že lidé jsou zachvázeni neslychaným pocitem hrůzy. Vzduchem poletovaly husté mraky šípů a velká záplava ohně palby a spolu s kompaktním dýmem vytvářely takřka úplnou clonu, která vše zatemňovala. Kolem dokola bylo vidět pouze lodí, jež byly rozmanitě a zvláštní způsobem rozptýlené, podle podílu, jaký měly na tom, jak se vyvíjela bitva. Byly rozptýleny na ploše široké téměř osm mil. Moře bylo zcela pokryté ani ne tak stožáry, ráhny, vesly, a rozbitými vraky lodí, jako nespočetným množstvím mrtvol, které působily, že vypadalo jako krev. Co se děje, je tak zvláštní a nabývá tak rozmanité podoby, že muži jsou jakoby vytrženi ze sebe samých a zdá se jim, že jsou přeneseni do nějakého jiného světa. Pokud jde o Turky, kteří nemohli uniknout k pobřeží anebo kteří se nechtěli, jako to udělali jiní, vrhnout do vody, ti se bili s takovou zatvrzelostí, že když neměli žádné zbraně, kterými by na nás útočili, sebrali citrony, pomeranče, kterých měli velké množství, a jiné věci podobného druhu a házeli jimi po nás, někteří z našich je po nich házeli nazpět, a tak se jim vysmívali. Tato mela dospěla do takového stadia, že na mnoha místech bylo vidět, jak se muži smějí a zároveň pláčou.“⁹⁷

Druhou událostí, která se k tématu váže, popisuje Ernst Jünger, který bojoval v první světové válce (1914-1918), tedy s odstupem tří století od Bílé hory. Mluvíme tedy o době 20. století, kdy svět přehnanou zbožností již dávno nedisponuje. Pozice víry byla oslabena Velkou francouzskou revolucí na konci 18. století a napoleonskými válkami počátku století 19. A přesto v konkrétní vypjaté životní situaci může k podobnému jevu i v době „moderní“ dojít a není náhoda, že důkaz o něm máme opět z válečného konfliktu.

„Úplně jsem planul. Serval jsem si z ramenou plášť a odhodil ho. Vzpomínám si ještě, že jsem přitom dvakrát nebo třikrát energicky zakřičel: „Tady je poručík Jünger a

⁹⁶ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 338 s.

⁹⁷ M. Lesure, *Lépante*, s. 141- 142., ., In: CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 336- 337 s.

sundává si plášť,“ a že se tomu střelci okolo smáli, jako bych pronesl ten nejvybranější vtip. Tam nahoře běželi všichni dopředu a nijak se přitom nekryli a vůbec nedbali na kulometry (...). Kius mi potom vyprávěl některé detaily a já jsem to poslouchal s pocitem, jaký má člověk, když mu někdo třetí vypráví o jeho bláznivých kouscích v opilosti. Tak pronásledoval jednoho Angličana po celé délce zákopu a házel po něm granáty. Když už byl u konce s municí, dál pronásledoval „nepřítele, aby ho dostal“, a házel po něm hroud tvrdé hlíny, zatímco já jsem s stál nahoře na předprsni zákopu a smál se, až jsem se za břicho popadal. V průběhu dobrodružství tohoto druhu jsme se dostali, aniž jsem si to uvědomili, k úpatí náspu, ze kterého bez ustání jako z nějaké mašiny šlehala palba. Tam má paměť opět začala fungovat...“⁹⁸

Abych výše zmíněné shrnul: Chaline přichází s názorem, že otec Dominik díky své extázi a morální podpoře mužstva, které utvrzoval v přesvědčení, že dojde k porážce obrazoborců, dokázal vojáky ve svém okolí vyburcovat k bojovému nadšení. Na počátku bitvy údajně seděl na koni, byl oděn v bílém plášti (symbol čistoty, neposkvrněnosti), v ruce třímал krucifix a na prsou obraz, který v našel ve Strakonících. Horoval proti obrazoborcům.⁹⁹ V beatifikačních spisech se objevují zmínky jezdců z Modeny o tom, „jak přijíždí k vojsku se zanícením více než andělským“.¹⁰⁰ Dále se o zázraku zmiňovali vojáci, kteří byli ve Fridrichově službě, a procházeli Lotrinskem. V Nancy vyprávěli otci Louisovi, že „viděli vycházet blesky z toho obrazu, který metal na všechny strany oheň proti rebelů.“¹⁰¹ V Chalineho knize je uvedeno dalších několik svědectví, které sdělují, že se v ten osudný den stal zázrak. Nejsem oprávněn polemizovat o tom, zda je to pouhá katolická legenda nebo ne, ale jedno je jasné. Pokud existují nikterak ojedinělé dobové dokumenty, které událost popisují, tak je povinností historika s těmito prameny pracovat, ať už je víře v nadpřirozeno nakloněn či nikoli. Navíc stále musíme brát v potaz, že se jedná o 17. století, kdy náboženství hrálo v každodenním životě nezastupitelnou roli.

Chaline zmiňuje další důležité náboženské rozměry bitvy, a to protestantskou eschatologii a křížovou výpravu. Tyto symboly se na Bílé hoře objevily. Jeden z nich dokázal povzbudit vojáky k horlivému boji, zato ten druhý vehnal armádu do izolace.¹⁰²

⁹⁸ E. Jünger, *Orages d'acier*, 353-357 s., In: CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 338 s.

⁹⁹ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 204 s.

¹⁰⁰

BNF, H 844, Viennensis beatificationis et canonisationis... summarium, tabella testium, 34 s., In: CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 205 s.

¹⁰¹ L. de Sainte Thérèse, *Annales des Carmes dechaussez de France et des carmélites qui sont sous le gouvernement de l'ordre*, 163s., In: CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 206 s.

¹⁰² CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 317 s.

Podle Chalineho dokázal Dominik svým jednáním přiblížit bitvu křížové výpravy, protože v profesionálech, které by podle vojenských pravidel té doby měl zajímat především včas zaplacený žold, vyvolat nenávist vůči kalvinistům, kteří ničí jejich modly.¹⁰³ Na druhé straně stála protestantská eschatologie. Počátkem 17. století se mohlo zdát, že pro protestanty nastávají příznivé časy. V Čechách se podařilo prosadit Rudolfův majestát. Otázka dědictví vévodství Kleve a Jülich byla vyřešena ve prospěch protestantského vládce. Fridrich se stal zetěm anglického krále Jakuba, což napomáhalo myšlence, že bude Anglií ve svém podnikání podporován. Byl ve spojení se stále mocnějším sousedem, se Spojenými provinciemi. Tudíž se na něj obraceli všichni, kdo doufali v lepší budoucnost a všeobecnou nápravu, jež by dovršila úsilí Luthera z roku 1517. Mnoho evangelických současníků očekávalo, že dojde k úplnému sjednocení reformované církve, očekávali zlatý věk. V této době vycházely protestantské manifesty s tématem sjednocení protestantských vyznání. V těchto spisech je podporována myšlenka, že povstane nový Luther, který porazí a zničí papežství a Islám.¹⁰⁴ V jednom z manifestů je popsáno, že Evropu zasáhne požár, díky kterému přijde ze severu nejkřesťanštější vládce, který Evropu sjednotí pod svým žezlem.¹⁰⁵

Pro Anhalta byl tím hrdinou konkrétně Fridrich Falcký, jehož heraldickým zvířetem byl právě lev. Takové intelektuální a náboženské prostředí potvrdilo Fridrichovi právo na přijetí české koruny. Koruna Boží byla pro Fridricha výzva. Zdálo se, že nadcházejí poslední časy. Ve spisech se uvádělo, že dojde ke konečnému vypořádání s Antikristem, který byl ztožněn s papežem a někdy i s Mohamedem. Ve 20. letech mělo dojít ke spoutání satana a svržení ho do propasti.¹⁰⁶ Od defenestrace došlo k několika mimořádným událostem. Ať už to bylo přežití tří mužů, kteří byli svrženi z oknem Pražského hradu, pak také znamení, která byla vidět na nebi. Byly to komety, objevily se tři v krátké době po sobě od konce roku 1618 až po začátek roku 1619. Nejvíce zaujala první, na kterou upozornil Kepler. Pozoroval ji, když se nacházela poblíž 17. nebo 18. stupně Lva.“ Věštická astrologie zkoumala, co se má v budoucnu stát. Snažila se o vysvětlení znamení na nebi, které tam lidem vepsal Bůh. Výklady o jejich smyslu byly rozdílné. Ve Fridrichově okolí byly tyto jevy vykládány tak, že nastane konec světa, a proto má povstání stavů historickou důležitost.¹⁰⁷ Tyto výklady vzbudily v Čechách značné

---

¹⁰³ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 253 s.

¹⁰⁴ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 322 s.

¹⁰⁵ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 324 s.

¹⁰⁶ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 325-326 s.

¹⁰⁷ Partlicia, *Tractus cometographicus*.

reakce, veřejnost nepochybovala o tom, že Fridrichovo zvolení bylo významné znamení, které ohlašovalo budoucí události. Fridrichův vstup do Prahy měl znamenat pád Babylonu. Po vystoupení reformátora Luthera došlo v církvi k rozkolu, dějiny církve a texty Písma se staly zdrojem, z kterého se ostatní reformátoři snažili vytěžit důkazy, že právě křesťanství upadlo do zkázy kvůli papežskému útisku. Ať už byli protestantští komentátoři milenaristé nebo nikoli, všichni spojovali papeženství s antikristem.¹⁰⁸

Jak se nakonec ukázalo, na Bílé hoře nedokázala protestanská eschatologie vyvolat takových účinků, jakých díky otci Dominikovi dosáhla idea křížové výpravy. Eschatologie vyvolala spíše pasivitu, neboť tyto koncepty nenašly žádnou vůdčí osobnost, která by je personifikovala, prosazovala a hlásala explicitním způsobem, aby došlo k pozitivnímu ovlivnění bojové nálady vojsk způsobem, jakým to dokázal otec Dominik.

Francouzský autor věnuje značnou část svého bádání právě náboženství a aspektům víry, které ovlivnily průběh války. Zaměřuje se na postavu otce Dominika, která není neznámá, ale až na malou zmínku v Uhlířově studii se jí nikdo z českých autorů nevěnuje. Chaline přichází s názorem, že tato postava mohla mít rozhodující úlohu pro vyvolání bitvy a poté dokázala vzbudit bojovou extázi u vojáků. Jak už jsem zmínil, Chaline se dívá na historii antropologicky, což znamená, že doba minulá je cizí svět, na který se nesmíme dívat etnocentricky, naopak se musíme vcítit do uvažování současníků. Z toho vyplývá, proč věnuje značnou část své knihy náboženským aspektům. V 17. století totiž náboženství a víra měly pro populaci v Evropě jinou hodnotu než dnes.

Nyní bych chtěl analyzovat rozdílnosti v pojetí náboženského smyslu bitvy a války v díle českých autorů a monografii Chalina. Zásadním problémem českých autorů je to, že pracují na poli abstrakce. Bitvu polarizují na katolickou a protestanskou stranu, neřádají se však na událost pohledem 17. století. Jsou pevně zakotveni v myšlení své současnosti. Za zásadní negativum považují, že se čeští autoři nezabývají egodokumenty s tématem náboženství. Není pochyb o tom, že náboženství bylo jedním z hlavních motivů zahájení války. Náboženských spisů je velké množství a neměly by být přehlíženy. Lidstvo v 17. století bylo značně nábožensky založené, víra měla v rámci jejich běžného života velice podstatnou roli. Co nám dnes může přijít jako nereálné, v 17. století chápali coby „zázrak“, který mohl zvrátit průběh bitvy či celého tažení. Chaline tento aspekt bitvy nepřehlíží. Měl možnost pracovat s archivními náboženskými spisy. Z těchto autentických pramenů vycházel jeho antropologický pohled na dané téma. Jedině tak mohl historik Chaline

---

¹⁰⁸ CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013, 324-330 s.

vnímat svět 17. století, jak jej viděli současníci a ne z pohledu dnešního. V tom vidím největší rozdíl mezi českou produkcí a Chalinem.

I v dnešní době mohou být pro určitou skupinu lidí záležitosti pojící se s působením otce Dominika vcelku přijatelné, byť nikoli běžné jevy. Příkladem jsou četné kanonizace celé řady významných postav křesťanství, např. Anežky České 12.11.1989, jejichž působení je provázeno četnými zázraky.

Závěr

Cílem mé práce bylo zjistit, jakým způsobem autoři píšící o události na Bílé hoře a české válce z let 1618-1620, jenž jsem si zvolil, k dané problematice přistupují.

Tuzemští autoři, jejichž díla se stala předmětem mojí studie pro tuto bakalářskou práci, publikovali v různých časových, a proto také v rozdílných společensko-historických údobích od 20. let 20. století po současnost. Chtěl jsem dohledat odpověď na otázku, zda vývoj české historiografie ve srovnání se zahraničním přístupem k událostem z minulosti nestagne. Hlavním zdrojem komparace konkrétních děl byla monografie O. Chaliny, která je psána z hlediska kulturních dějin. Svoji práci jsem rozdělil do několika kapitol. V jedné z nich jsem se snažil seznámit s dílem a motivací francouzského historika Oliviera Chaliny, která ho vedla k zájmu napsat obsáhlou monografii pojednávající o události na Bílé hoře. V další z kapitol jsem představil českou produkci a směr, kterým se ubírala. Pro svou práci jsem vybral několik kategorií z tematiky historie vojenství, které se pro komparaci s tvorbou českých autorů nabízely. Opominul jsem faktografické okolnosti, jež jsou už desetiletí dobře známé, čili v tomto směru nemohou autoři přijít s ničím radikálně novým. Proto jsem si vybral kategorie, které přinášejí, díky Chaliny osobitému přístupu v práci s prameny, objevené informace. Zaujala mě především témata zabývající se válkou „zdola“. Tento postoj ke studiu historických pramenů je nazýván souslovím kulturní pojetí války, díky kterému je čtenáři umožněno průběh konfliktu přiblížit jiným způsobem, než jen pomocí doposud dostupných informací o „geniálních“ rozhodnutích válečných strategií a faktografii ze středoškolských učebnic či encyklopedií. O. Chaliny se ve svém textu zabývá otázkami života a smrti řadových vojáků a útrapami, jež v rámci válečné kampaně a samotného bojového nasazení muži zažívali. Většina českých autorů, kteří jsou v mém seznamu, se lidskými rozměry boje nezabývá, důsledkem toho je zjištění, že na této úrovni nemá O. Chaliny s konkrétními autory srovnání. Další nesporná O. Chalinyho zásluha ve srovnání s tvorbou českých autorů je, že dokázal skloubit právě tato, v domácích pramenech absentující, témata s podrobným faktografickým přehledem. Do své studie zakomponoval pozoruhodné vědomosti, které podpořil vědeckými argumenty o fungování vojenského podnikatelského systému a náboženských zkušenostech zúčastněných. Celkové hodnocení českých autorů dle mého zjištění vyznívá v jejich neprospěch. Narozdíl od francouzského spisovatele O. Chaliny, který se českou historií podrobně zabýval, se naši autoři k problematice Bílé hory staví nedůsledně. V tvorbě českých autorů lze vyzorovat několik shodných jmenovatelů : vysokou míru abstrakce, práci s obecnými

kategoriemi, které jsou poněkud vzdálené pohledu na válku z hlediska doložitelné zkušenosti a na vojensko-podnikatelský systém s jeho vlastnostmi a problémy. Někteří autoři vkládali do svých knih subjektivní názory národně-kulturního charakteru, které nevyplývají z konkrétně podloženého zhodnocení průběhu a výsledku války. O. Chaline vytvořil pozoruhodné dílo, které českou produkci převyšuje díky práci s egodokumenty a tím pádem objevným pohledem na Bílou horu a českou válku. To je důvod, proč by kniha mohla podobně jako mě inspirovat české autory k novému přístupu v problematice výše zmíněného konfliktu, a to ze stejné perspektivy, kterou použil historik O. Chaline.

Seznam použité literatury:

- CARLTON, Charles. *Going to the wars: the experience of the British civil wars, 1638-1651*. New York: Routledge, 1992. ISBN 0415032822.
- CITINO, Robert M.. *Military Histories Old and New*, 1071 s. In: *The American Historical Review*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- ČECHURA, Jaroslav. *Zimní král: aneb české dobrodružství Fridricha Falckého*. Praha: Rybka, 2004. ISBN 9788086182797.
- CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2396
- KAVKA, František. *Bílá hora a české dějiny*. Praha: Garamond, 2003. *Historica*. ISBN 80-86379-52-3.
- KEEGAN, John. *The Face of Battle: A Study of Agincourt, Waterloo, and the Somme*. London, 1976. ISBN 978-0140048971.
- KUČERA, Jan Pavel. 8.11.1620 *Bílá hora: o potracení starobylé slávy české*. Praha: Havran, 2003. Dny, které tvořily české dějiny. ISBN 80-86515-24-9.
- KUTNAR, František a Jaroslav MAREK. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví: od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*. 2. přeprac a dopl. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. *Česká historie*. ISBN 8071062529.
- HANZAL, Josef. *Josef Pekař: život a dílo*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 978-80-246-0275-2.
- HUTEČKA, Jiří. *Muži proti ohni: motivace, morálka a mužnost českých vojáků Velké války 1914-1918*. Praha: NLN, s.r.o., Nakladatelství Lidové noviny, 2016. *Knihnice Dějin a současnosti*. ISBN 9788074223716.
- PARKER, Geoffrey. *The military revolution: military innovation and the rise of the West, 1500-1800*. 2nd ed. New York: Cambridge University Press, 1996. ISBN 0521479584.
- CARLTON, Charles. *Going to the Wars: The Experience of the British Civil Wars, 1638-1651*. New York: Routledge, 1992. ISBN 0415103916.
- PEKAŘ, Josef. *Bílá Hora: Její příčiny a následky*. Praha: Vesmír, 1921. ISBN 80-7021-057-5.
- PRCHAL, Vítězslav. *Společenstvo hrdinů: válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550-1750*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. *Česká historie*. ISBN 9788074222795.
- ROBERTS, Michael. *Gustavus Adolphus and the rise of Sweden*. London: English Universities Press, 1973. ISBN 9780340124147.
- STORCHOVÁ, Lucie. *Koncepty a dějiny: proměny pojmů v současné historické vědě*. V Praze: Scriptorium, 2014. ISBN 9788087271872.
- TAYLOR, Frederick Lewis. *The art war in Italy 1494-1529*. Cambridge: University Press, 1921. ISBN 9353297532.

UHLÍŘ, Dušan. *Černý den na Bílé hoře: 8. listopad 1620*. Brno: Ave, 1998. ISBN 80-902242-6-1.

VODIČKA, Ondřej. *Oděni ve cti a železe*. Praha: Fakulta humanitních studií, 2018. ISBN 978-80-7571-020-8

WOHLMUTH, Petr. *Krev, čest a hrůza: historická antropologie pevnostní války na příkladu britských deníků z obléhání pevnosti Bergen op Zoom z roku 1747*. Praha: Scriptorium, 2017. ISBN 978-80-88013-49-5.

WOHLMUTH, Petr. *Bastionové pevnosti a vojenská revoluce*. Praha: FHS UK, 2015. ISBN 9788087398494.